Turkish Studies
International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015, p. 485-516
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8274
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

DİVAN ŞİİRİNDE HÂRÛT İLE MÂRÛT*

*Murat ASLAN***

ÖZET

Divan şiirinin kaynaklarından en önemlisi Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssa ve ayetler divan şiirine anlam, meal, telmih ve iktibas olarak konu olmuş, bunların etrafında renkli hayaller yaratılmıştır. Söz konusu kıssalardan biri de Hârût ile Mârût kıssasıdır. Hârût ile Mârût, büyücülükleri dolayısıyla divan şiirine yansıyan iki melektir. Kur'an'da ikisi hakkında melek olmaları ve insanlara büyüyü öğretmeleri dışında ayrıntılı bilgi bulunmamakta; ancak İsrailiyât kaynaklarında Hârût ile Mârût hikayesi geniş olarak anlatılmaktadır. Divan şairleri, İsrailiyat kaynaklarında geçen hikayeyi temel alarak sevgilinin güzellik unsurları arasında türlü ilgiler kurmuşlar, bazen de kendilerini Hârût'a, şiirlerini de büyüye benzeterek sanatlarıyla övünmüşlerdir. Tespit edebildiğimiz beyitlerin tümünde divan şairleri yalnızca İsrailiyât kaynaklarındaki hikayeden faydalanmışlar, Kur'an-ı Kerim'de geçen Hârût ile Mârût hakkındaki ayeti şiirlerinde kullanmamışlardır.

Bu makalede Hârût ile Mârût kıssası üzerinde kısaca durulacak, ardından kıssanın divan şiirinde nasıl kullanıldığı incelenecektir. Amacımız, temelde büyücülükle ilgili olan Hârût ile Mârût kıssasının konu olduğu beyit ve bendleri inceleyerek divan şairinin bu basit hikayeden yola çıkıp ne kadar çeşitli, renkli ve ilginç hayaller kurabildiğini ortaya çıkarmak; divan şiirinin hayal dünyasına Hârût ile Mârût kapısından da girebilmektir.

Yöntem olarak; Kur'an-ı Kerim, Tevrat, çeşitli ansiklopediler ve tefsir kitapları incelenerek Hârût ile Mârût hikayesi hakkında bilgi toplanmış, makalenin başında hikaye hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bunun ardından farklı yüzyıllara ait olan yüz altmış dokuz divan taranmış, hikaye ile ilgili beyitler fişlenmiş, bulunan beyitler konularına göre sınıflandırılmış ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hârût, Mârût, çâh-ı Bâbil, Zühre, sihr, sâhir, câdû.

---

* **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

** El-mek: murataslan.1992@hotmail.com

IN THE DİVAN POETRY HÂRÛT AND MÂRÛT

STRUCTURED ABSTRACT

Holy Quran is the most important source of Ottoman poetry. In the Ottoman poetry, there are a lot of subject about the Holy Quran. One of them is the story of Harut and Marut. Harut and Marut are two angels according to Holy Quran; but they are taught to people details of magic. These angels are reflected about witchraft in the Divan poetry; because the story is described as a large source of the Jewish religion. Couplets which interest about witchcraft are based on the story of Harut and Marut. Divan poets created colorful dreams around the story. In context of the story, poets are interested in source of beauty elements of the beloved and pride of poet (fahriye-i şâirane). Sometimes they think themselves as Harut or Marut; so, they were proud of their poems, because they wrote poems by imitation of the magic arts. All of the verses of poets that we can detect only have benefited from the story in Judaism sources. Poets didn't have benefited from the story of Holy Quran; because it isn't suitable for colorful dreams in poems.

This article will focus on the story of Harut and Marut shortly, then will examine how it is used in the verses of the Divan poetry. Our goal is basically understand how was used story of Harut and Marut by Divan poets. How they can created colorful and interesting dreams from the simple story of Harut and Marut in Divan poetry? We want to answer this question. And, we want to enter to imagination of Divan poetry from the gate of Harut and Marut's story.

The method is that: Firstly we collected information about the story of Harut and Marut from Holy Quran, Torah, articles, commentary books and the various encylopedias. Secondly, we scanned a hundred and sixty nine Divans and collected about two hundreds verses about the story. After that, we categorized and explained these verses. Finally, according to discoveries, we interpreted these verses in conclusion.

Harut and Marut names are always mantioned together with magic in the Divan poetry. Because, according to Surat al-Baqara 102 Harut and Marut are two angles and they taught magic to the people in Babylon. Generally, the story of Harut and Marut's elements are used in the context of the beloved in the Divan poetry. Eye, chin, hair, beauty spot, fluff, eyelashes elements sometimes like magic or magician, sometimes they are charming. Chin generally like Babylon. İn the Babylon, there is a big hole and Harut and Marut are in this hole upside down. Like this, on the beloved's chin, there is a small hole. There is a beauty spot on the beloved's chin's hole. It is like Harut; because both of them are in the hole. Hair is sometimes like Harut; because it is upside down on the head. Sometimes it is like Harut's rope. Eye is a magic master and it teaches magic to Harut and Marut in the hole of Babylon. So, it is more succesful than Harut and Marut about magic. In fact, people learned magic from Harut and Marut according to Holy Quran; but Harut and Marut learned magic from beloved's eyes according to Divan poets. Eyelashes are magic pens. When people see the beloved's chin, their hearts fall in chin like Harut; so, they fall in love. Sometimes, poets are think themselves like

Harut or Marut. So, they can teach magic to Harut and Marut. They are magician of words. Their poetries affects not only the people but also witches. They can magic to people by poem. Slightly, some verses about Harut and Marut story are without using any art or dreams. It seems that the poets took the story of Harut and Marut as a template. Dreams have established according to this pattern.

Examples:

"I am a magician. So, I can hang to Harut on my hair by trick." (Hayrî; G, 187/2)

"Harut! Don't claim about magic against beloved's eye. Beware! Because she can cancel your magic by glance." (Lebîb; Trh, 41/27)

"How can people endure to your glance? If Harut's magic see your eyes it will be a bewitched." (Lebîb; G, 31/3)

"Your glance ise a witch of Babylon; but your black eyes are a gazelle of Hoten." (Muvakkitzâde Muhammed Pertev; G, XCIII/1)

"Is your eyes are a magic of Babylon, is a drunk Turkish, is a witch or is a country of unbeliever?" (Nâtıkî; 101/4)

"Harut and Marut hanged to hole of Babylon because of your eyes's magic." (Nesîmî; G, 113/3)

"Beloved's witch eyes are teaching magic to mischief-maker Harut in the hole of Babylon." (Ahmed Paşa - Pala, 2011; s. 194)

In conclusion; the story of Harut and Marut is to be taken from Judaism sources in Divan poetry. This story about magic and magician; so, verses which about Harut and Marut are generally about magic or magicians. Babylon is always magic and magicians' city in Divan poetry. Harut and Marut are often magicians but rarely angels in poems. The story is very basic; but Divan poets can use it with colorful and interesting dreams in a lot of verses. This is shows that their succesful about poem.

Key Words: Hârût, Mârût, hole of Babylon, Venus, magic, magician.

Giriş

Divan şiirinde Hârût ile Mârût adları daima sihir ve büyü ile birlikte anılır. Bunun sebebi, Hârût ile Mârût'un Bakara Suresi'nin 102. ayetinde insanlara büyüyü öğreten melekler olarak geçmesidir. Kur'an-ı Kerim'de söz konusu iki melek hakkında verilen tek bilgi bu iken divan şairleri bu konu ile ilgili olan İsraîliyât kaynaklı hikayelerden yararlanma yoluna gitmiştir. Hemen hemen bütün divan şairlerinin Hârût ile Mârût hikayesi konusunda İsrâiliyâttan yararlanmak istemesi şaşılacak bir durum olmamalıdır; çünkü divan şairi hakikatin peşinde koşan bir filozof ya da bilim adamı değil, bir sanatçıdır. Onu ilgilendiren şey renkli, şairane, ilginç ve orijinal hayaller bulmaktır. Bunun için İsrâiliyât kaynaklı hikayeler biçilmiş kaftandır. Divan şairi bu kaynaklardan yola çıkarak hayal ağını Hârût ile Mârût hikayesi etrafında ördükçe örmüştür.

1. Hârût ile Mârût Hikayesi

Hârût ile Mârût isimleri Kur'an-ı Kerim'de yalnızca Bakara Suresi'nin 102. ayetinde geçmektedir:

> "Tuttular da Süleyman mülküne dair şeytanların uydurup izledikleri şeyin ardına düştüler. Halbuki Süleyman inkâr edip kâfir olmadı, lakin o şeytanlar kâfirlik ettiler; insanlara sihir öğretiyorlar ve Bâbil'de Harut ve Marut'a, bu iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o ikisi "Biz ancak ve ancak sizi denemek için gönderildik, sakın sihir yapıp da kâfir olmayın!" demeden kimseye bir şey öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı ile kocanın arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verebilecek değillerdi. Kendi kendilerine zarar verecek ve bir fayda sağlamayacak bir şey öğreniyorlardı. Yemin olsun ki, onu her kim satın alırsa, onu alanın ahirette bir nasibi olmayacağını da çok iyi biliyorlardı. Hakkiyle bilselerdi, uğruna canlarını sattıkları şey ne çirkin bir şeydi." (Bakara - 102, çev. Yazır, t.y.)

Elmalılı Hamdi Yazır, bu ayetin iniş sebebi hakkında *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde üç rivayet anlatır. Birinci rivayete göre; bir dönem kulak hırsızlığıyla vahiy kaynağından bilgi aşıran cinlerin bazı haberleri doğru çıkmış, böylece cinlerin doğruyu yanlışa karıştırarak anlattıkları haberleri kahinler tarafından yazıya geçirilmiş, sihir ve büyü kitapları meydana getirilmiştir. Şeytanların hileleri ve yalanları sebebiyle yazılan büyü kitapları fitne çıkmasına neden olmuştur; ancak Hz. Süleyman Aleyhisselam fitneyi bastırıp hükümdarlığı tekrar ele geçirmiştir. Ardından bütün büyü kitaplarını toplatıp tahtının altındaki mahzene kapatmıştır. Hz. Süleyman'ın vefatından sonra insan suretinde bir şeytan ortaya çıkmış ve Süleyman Peygamber'in büyücü olduğunu söyleyip kanıt olarak da tahtın altındaki büyü kitaplarını göstermiştir. İkinci rivayete göre; Hz. Süleyman'ın vefatından sonra büyü kitaplarının üzerine vezir Asaf'ın ismi yazılıp Hz. Süleyman'ın tahtının altına konmuş, sonra da Hz. Süleyman'ın gücünün kaynağı büyü olarak gösterilmiştir. Üçüncü rivayete göre ise Tevrat'ın müjdelediği Hz. Muhammed (sav) ortaya çıkınca onu inkar eden Yahudiler Tevrat'ın hükümlerini arkaya atarak Hz. Muhammed'in Hz. Süleyman hakkında söylediklerinin yanlış olduğunu, onun aslında bir büyücü olduğunu savunmuşlardır (Yazır, t.y.; s. 364-365). Yazır, Hârût ile Mârût'a indirilen şeyin kendi başına bir sihir olmadığını, ancak kötüye kullanılırsa bir sihir ve küfür olacağını söyler (Yazır, t.y.; s. 370). *Hak Dini Kur'an Dili*'nde Hârût ile Mârût'un İsrailiyât kaynaklı rivayetlerine yer verilmemiştir.

Ömer Nasuhi Bilmen, Hârût ve Mârût rivayetlerine yer vermemiş, sadece ayette geçenleri tekrarlamakla yetinmiştir (Bilmen, 1991; s. 99). Tefsirinde Hârût ile Mârût rivayetlerine yer vermeyenler ve bu hikaye hakkında bilgi aktarmayanlar arasında Sâbûnî, Taberî, Fahreddin er-Râzî, Seyyid Kutup, Konyalı Mehmed Vehbî ve Şeyh Mahmud en-Nakşibendî de vardır. Celâl Yıldırım ise tefsirinde şöyle demektedir: "Hârût ve Mârût'la ilgili birçok rivâyet ve hikâyeler vardır. Çoğu itimada şayân değildir; bir kısmının garip ve zayıf olduğu tespît edilmiştir" (Yıldırım, 1986; s. 271). Süleyman Ateş, tefsir kitabında Hârût ile Mârût hikayesinden bahsetmiş; ancak söz konusu rivayetler hakkında İbn-i Kesir'in zayıf ve garip dediğini ve Râzî'nin rivayetlerin aslı olmadığını ispat ettiğini söylemiştir (Ateş, 1988; s. 205-206). Görülüyor ki tefsir kitaplarında Hârût ile Mârût rivayetlerinden ya hiç bahsedilmemiş ya da bahsedilse bile bu rivayetlerin asılsız olduğu belirtilmiştir. Rivayetler konusunda sahih hadis de yoktur.

Ahmet Talat Onay, Hârût ile Mârût hikayesini çok saçma bulmakta, eskilerin bunu rivayet etmesini hayretle karşılamaktadır: "Bu kıssa tamamen uydurmadır. Çünkü Kur'ân'da buna dâir bir şey yoktur. Melekler ismet sâhibi olduklarından sihir ta'lîm etmeleri, bir fâhişe ile münâsebette bulunmaları iftirâdır. Bir fâhişenin semâya urûcu, Zühre yıldızına meshi akılların almayacağı şeydir. Allah'ın: 'Sizi arza gönderseydim, ne yapardınız?' sözüne karşı, meleklerin 'Yapmayız.' demeleri

Allah'ı tekzîb ve techîldir. Eslâfın bu saçma kıssayı bir hakikat gibi nakletmelerine hayret ve esef edilse yeridir" (Onay, 1992; s. 194-195).

İslamî kaynaklarda yer alan ve divan şiirine konu olan Hârût ve Mârût rivayeti şu şekildedir:

Allah Âdem'i yaratıp yeryüzüne indirince ve kendisine halife olarak seçince melekler Allah'a "Orada bozgunculuk yapıp kan dökecek birini mi halife seçiyorsun?" derler. Allah: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim." der. Melekler: "Biz insanoğlundan daha itaatkarız." iddiasında bulunurlar. Allah: "Onlarda olan nefis sizde de olsaydı elbette yolunuzu şaşırırdınız." karşılığını verir. Bunun üzerine melekler yeryüzüne gönderilip denenmek, haklı olduklarını kanıtlamak isterler. Allah bu dileği kabul eder ve aralarından iki kişiyi seçmelerini söyler. Hârût ile Mârût adlı iki melek seçilip yeryüzüne, Bâbil şehrine gönderilir. Bu melekler sabah yeryüzüne inerler, akşam yine göğe çıkarlardı. Bir gün yolda Zühre adında çok güzel bir kadına rastlarlar. Bu kadını çok beğenirler ve ona sahip olmak isterler. Zühre, bu isteği yerine getirmek için Allah'a şirk koşma şartı koyar. Melekler bunu kabul etmez. Ardından Zühre bir çocuk getirir ve der ki: "Bunu öldürün, işte o zaman sizin olurum." Melekler masum bir cana kıymak istemedikleri için bu teklifi de geri çevirirler. Daha sonra Zühre yanında bir içki testisiyle gelir ve eğer bunu içerlerse kendini teslim edeceğini söyler. Allah'a şirk koşmak ve masum bir cana kıymak gibi büyük günahların yanında içki içmenin daha küçük bir günah olduğunu düşünen Hârût ile Mârût teklifi kabul ederler ve içkiyi içerler. Sarhoş olan iki melek Zühre ile zina yaparlar. Çocuğu da öldürürler. Ayıldıklarında işledikleri günahlardan pişmanlık duyarlar. Göğe çıkmak istediklerinde kanatlarında yeterli gücü bulamazlar, çünkü günahların ağırlığı ile zayıflayan kanatlarında uçmak için güç kalmamıştır. Allah, meleklere günahlarının karşılığı olmak üzere azap edecektir. Onlara dünya ya da ahiret azabından birini seçmeleri için fırsat verir. Melekler dünyanın geçici ahiretin ise daimi olmasından dolayı dünya azabında karar kılar. Bunun üzerine Allah onları Bâbil kuyusuna ayaklarından başaşağı olarak asar. Kuyunun dibinde bir ateş yanmaktadır. Hârût ile Mârût kıyamet gününe dek orada asılı kalıp azap çekeceklerdir. Hz. Muhammed'in (sav) zuhur ettiğini haber alan Hârût ile Mârût: "Hamdolsun, kıyamet günü yaklaştı, azabımızın sona ermesine az kaldı." derler (Demirci, 1997, s. 263; EAÜ İslam Ansiklopedisi, 1997, s. 305; Pala, 2011, s. 194; Levend, 1984, s. 223-224; Onay, 1992, s. 194; Karaalioğlu, 1969, s. 284).

Hârût ve Mârût isimleri Arapça asıllı değildir (aktaran: Demirci, 1997; s. 262). Bu isimlerin Zerdüştlükten (suların koruyucusu Haurvatât ve bitkilerin koruyucusu Ameretât) geçmiş olabileceği düşünülmüşse de "bu ilişki kelime benzerliğinden öteye geçmemektedir" (Demirci, 1997; s. 262). Hinduizmin kutsal kitabı *Vedalar*'da geçen fırtına ilahları Mârûtlar ile Kur'an'daki kıssa arasında da bir ilişki yoktur (Demirci, 1997; s. 262). "İslami literatürde Hârût ve Mârût hakkında nakledilen rivayetlerin çoğu, az farkla geç bir Yahudi tefsir kitabı olan *Midraş Avkir*'de" bulunmaktadır (Demirci, 1997; s. 262). Bu rivayette Hârût ve Mârût isimleri Şemhazai ve Azael, Zühre'nin ismi ise Ester olarak geçmektedir. Ester'in göğe çıkmasından sonra Şemhazai ve Azael, Hârût ve Mârût gibi ayaklarından başaşağı olarak Bâbil kuyusuna asılmazlar. Göğe çıkamayıp yeryüzünde yaşamaya başlarlar. Evlenirler. Bir süre sonra da insanlara büyü öğretmeye başlarlar.

2. Divan Şiirinde Hârût ile Mârût

Hârût ile Mârût hikayesi divan şiirinde daha çok sevgilinin unsurları çerçevesinde kullanılmıştır. Göz, zenahdan (çene), saç, hâl (ben), hat (ayva tüyü), kirpik gibi unsurlar büyüleyici olduğu için bazen büyüye bazen de büyücüye benzetilmiş; teşbih, kapalı ve açık istiare sanatları ile nazım süslenmiştir. Çene genellikle Bâbil kuyusu, üzerindeki hâl ve hat ise Hârût olarak ele alınmıştır. Saç, bazen Hârût'u çene kuyusuna asan ip, bazen de bizzat Hârût olarak düşünülmüştür. Göz, Hârût'la Mârût'a büyü öğreten bir üstaddır. Kirpik, göz mürekkebine dil sürerek vefk yazan bir büyü kalemidir. Aşığın gönlü ise sevgilinin zenahdanına düşmüş ya da saçına asılmış baş aşağı duran

bir Hârût'tur. Görülüyor ki şairler, Hârût ile Mârût hikayesini bir kalıp olarak almışlar, yüzün unsurları arasında bu kalıba uygun hayaller kurmuşlardır.

Hikayenin kullanıldığı bir diğer konu fahriyedir. Şairler, şiirlerinin etkileyici ve büyüleyici olduğunu iddia etmişler, yazdıklarını birer Bâbil büyüsü, kendilerini ise Hârût kabul etmişlerdir. Onlar söz konusunda Hârût'a büyü öğretecek derecede üstad olan söz büyücüleridirler. Şiirleri sadece insanları değil cadıları bile etkilemektedir. Fahriye konulu beyitlerde öne çıkan söz sanatı mübalağadır.

Az da olsa, Hârût ile Mârût hikayesi herhangi bir sanatla veya hayalle kullanılmadan beyitlere konu olmuştur.

Hârût ile Mârût hikayesi divan şiirinde çok kullanılan bir hikaye değildir. Divanlarda yalnızca birkaç beyitte bulunmakta ya da hiç bulunmamaktadır. Taradığımız 169 divanın yalnızca 68'inde Hârût ile Mârût hikayesiyle alakalı beyitler bulduk. Sözkonusu divanlar şunlardır: Nesimî Divanı (4), Necâti Beg Divanı (1), Nef'î Divanı (3), Fuzûlî Divanı (1), Hasan Ziyâî Divanı (1), Ahmedî Divanı (14), Âşık Çelebi Divanı (1), Dede Ömer Rûşenî Divanı (1), Edincikli Ravzî Divanı (1), Edirneli Nazmî Divanı (2), Emrî Divanı (3), Hamdullah Hamdî Divanı (2), Meşhûrî Divanı (1), Mostarlı Ziyâî Divanı (1), Muvakkitzâde Pertev Divanı (5), Nâmî Divanı (1), Nedim Divanı (7), Sakıp Dede Divanı (1), Sehâbî Divanı (3), Süheylî Divanı (1), Sümbülzâde Vehbî Divanı (7), Şeyh Gâlib Divanı (4), Vahyî Divanı (3), Yunus Emre Divanı (2), Harezmli Hâfız Divanı (2), Lutfî Divanı (12), Ahmed-i Dâ'î Divanı (2), Esrar Dede Divanı (2), Râmî Divanı (1), Hayâlî Divanı (2), Amrî Divanı (1), Âsaf Divanı (1), Aynî Divanı (4), Azmizâde Hâletî Divanı (5), Şeyhülislam Es'ad Divanı (2), Fasîhî Divanı (6), Gelibolulu Âlî Divanı (1), Hâfid Divanı (1), Kadı Burhaneddin Divanı (12), Lâmekânî Hüseyin Efendi Divanı (1), Mesîhî Divanı (2), Nâili-i Kadîm Divanı (1), Nâmî Divanı (1), Üsküdarlı Sırrî Divanı (1), Üsküdarlı İshak Çelebi Divanı (1), Zâtî Divanı (4), Yetim Divanı (1), Zâifî Divanı (1), Tayyar Mahmud Paşa Divanı (3), Sırrı Râhile Hanım Divanı (1), Seyyid Vehbî Divanı (1), Sâdık Divanı (1), Sâbih Divanı (4), Nüzhet Divanı (1), İstanbullu Nâzım Divanı (2), Nâtıkî Divanı (2), Mehmed Şerif Divanı (1), Koca Râgıp Paşa Divanı (2), Kişverî Divanı (1), Kesbî Divanı (2), İsmail Hakkı Divanı (1), İshakzâde Zuhûrî Divanı (2), İbrahim Hurrem Divanı (1), Hüdâyi-i Kâdîm Divanı (2), Hayrî Divanı (1), Feyzî-i Kefevî Divanı (1)

2.1. Göz/Çeşm

Göz, Hârût ve Mârût hikayesi bağlamında, genel olarak büyücü niteliğiyle şiire konu olur. O, aşıkların gönlünü büyüleyen bir sihirbazdır. Babil sihirbazları bile büyücülük konusunda göz ile yarışamazlar. Hârût, sihri gözden öğrenmiştir. Bazen gözü Hârût'un talebesi olarak da görürüz. Göz, büyücülükle karışıklıklar çıkaran bir fitnecidir.

2.1.1. Gözün Büyücülüğü, Sihir Yapması

Sevgili; efsunlu, baygın gözleriyle ve aşıkları büyüleyen gamzeleriyle bir cadıdır. Bu yüzden göz, bir afettir. Hârût'un sevgilinin gözüyle bahse girmesi pek akıllıca değildir; çünkü sevgili, gözleriyle Hârût'un sihrini iptal edebilecek güce sahiptir. Bu sebeple şair Hârût'a göz ile bahse girmemesini tavsiye eder:

Sakın kim sihriñi battâl eder o gamze-i câdû

Gel ey Hârût elin çek bahsden ol çeşm-i âfetle (Lebîb; Trh, 41/27)

Ey Hârût! Gel, o afet göz ile iddialaşmaktan vazgeç. (Ondan) sakın. Çünkü o cadı yan bakış (senin) sihrini iptal eder.

Sihr-i çâh-ı Bâbil'i ibtâl ider bî-iştibâh

Her nigâh-ı pür-füsûn-ı çeşm-i bîmârun senün (Hayrî; G, 123/6)

Şüphesiz senin efsun dolu hasta gözünün her bakışı Bâbil kuyusu sihrini iptal eder.

Bî-nevâ ʿâşık niçe tâb-âver olsun gamzeñe

Sihr-i Hârût'u görürse çeşmiñi meshûr olur (Lebîb; G, 31/3)

Güçsüz aşık (senin) yan bakışına nasıl dayansın? Hârût sihri (senin) gözünü görürse büyülenir. Yan bakış, çıkardığı fitneler ve yaptığı büyüler sebebiyle Bâbil cadılarından biri olsa da göz o kadar kötü değildir. Sevgilinin cadı yan bakışına inat, gözü Hoten çölünün ceylanlarına benzer:

Nigâhuñ gerçi kim Bâbil-zemîn câdûlarındandur

Siyeh çeşmüñ velî deşt-i Hoten âhûlarındandur (Muvakkitzâde Muhammed Pertev; G, XCIII/1)

Bakışın Bâbil cadılarından olsa da siyah gözün Hoten çölünün ceylanlarındandır. Nâtıkî, sevgilinin gözü karşısında şaşırmış; onun Bâbil sihri mi, sarhoşça bakan bir Türk mü, kara renki avcı bir cadı mı yoksa küfür ülkesi mi olduğu konusunda kararsız kalmıştır. Klasik edebiyatta sevgilinin gözü genellikle siyah renklidir. Nergise benzetilen göz baygın bakar. Gözün sarhoşluğu bu baygın bakıştan gelir. Şairi tesir altına alması onun büyücü tarafıdır, şairin gönlünü ele geçirmesi ise avcı tarafıdır. Gözün büyücülük yapması onun bir cadı olduğunu gösterir. Büyünün yapıldığı ve içkinin içildiği yer ise küfür ülkesidir:

Sihr-i Bâbil mi durur çeşmün veyâ mestâne Türk

Yohsa bir alıcı kara câdû küfristân mıdur (Nâtıkî; 101/4)

(Ey sevgili!) Gözün Bâbil sihri midir, sarhoş (bir) Türk müdür, siyah renki avcı bir cadı mıdır yoksa küfür ülkesi midir? Sevgili, bir güzellik ülkesidir. Onun gözünün yaptığı sihirler ve gamzesinin ettiği cadılıklar güzellik ülkesini Bâbil şehrine çevirmiştir. Bunun sebebi, büyünün dünyaya Bâbil'den yayılmış olmasıdır. İnsanlara büyü ilmini öğreten Hârût ile Mârût, Bakara Suresi'nin 102. ayetine göre, Bâbil şehrine gönderilmiştir. Bâbil şehri klasik şiirde daima büyücülük ile birlikte anılır:

Mülk-i hüsni Bâbilistân eyle sihr-i nâz ile

Gamze câdûluklar itsün çeşmiñ efsûn eylesün (Şeyhülislam Esad; G, 144/5)

(Ey sevgili!) Güzellik ülkeni naz sihri ile Bâbilistan yap. Yan bakışın cadılıklar etsin, gözlerin (ise) büyüler yapsın. Göz, Bâbil kuyusunda büyü konusunda cadılarla bahse dalmıştır. Dalgınlıkla bir yan bakış atıverir. Onun bu küçük, kısa, önemsiz gibi görünen yan bakışı çok kuvvetli bir etkiye sahiptir. Aşıkların birbirine girmesine sebep olur, bütün dünyada fitneye yol açar. Böylece âlem yıkılır gider:

Gamze-i fettânını koydun ki yıkdı âlemi

Bahse dalmışken çeh-i Bâbilde câdûlarla sen (Nedîm; G, 103/2)

Sen Bâbil kuyusunda cadılarla bahse dalmışken (dalgınlıkla) attığın yan bakış alemi yıktı. Hârût ile Mârût'un Bâbil kuyusuna baş aşağı asılmalarının nedeni sevgilinin gözünün yaptığı büyüdür:

Gözün sihrinden ol Hârût u Mârût

Asılmış çâh-ı Bâbilde yeridir (Nesîmî; G, 113/3)

O Hârût ile Mârût, gözün sihrinden (dolayı) Bâbil kuyusuna asılmıştır. Göz, yaptığı büyülerle ikinci bir Bâbil şehridir:

Kûyında gözi sihrini Hamdî görüp eydür

Dünyâda meger memleket-i Bâbil iki oldı (Hamdî; G, 170/6)

Hamdî kûyunda gözünün sihrini görünce "Meğer dünyada Bâbil şehri iki olmuş." dedi. Bu dünyada, büyüleyicilik konusunda gözün dengi yoktur. Söz konusu olan Hârût'un sihri bile olsa...

Gelür misli dem-i cân-bahş-ı ʿÎsâ sihr-i Hârûtun

Lebün çeşmün gibi sihr-âferîn şîrîn-edâ gelmez (Koca Râgıp Paşa; G, 75/6)

(Bu dünyaya) nefesi can bağışlayan İsa'nın ve Hârût sihrinin dengi gelir de hoş tavırlı dudağın ve büyüleyici gözün gibisi gelmez. Sevgilinin gözü şairin hatırında kalmıştır. Şair bu durum ile Hârût-Mârût efsanesi arasında benzerlik ilişkisi kurar. Göz Hârût'a benzer, düşünce ise kuyuya. Göz, Hârût'un Bâbil kuyusuna düşmesi gibi aşığın düşüncesine düşmüştür. Sevgili aşığın halinden anlamaz. Bu sebeple şair, sevgiliye aynaya bakmasını söyler. Böylece sevgili aynada büyüleyici gözünü görecek, aşığın düştüğü halleri anlayacaktır:

Çâh-ı endîşemde seyr et fitne-i Hârûtunu

Bir nazar kıl gamze-i sehhârına âyîneden (Şeyh Gâlip; G, 260/4)

Düşünce kuyumda Hârût fitneni seyret. Sihirbaz gözüne aynadan bir bak.

2.1.2. Göz ile Hârût'un Birbirlerine Sihir Öğretmesi

Beyitlerde gözü genellikle Hârût'un üstadı, nadiren de öğrencisi olarak görürüz. Gözün sihir öğreticiliğinin "kâlu belâ"ya dek götürüldüğü olur:

Ey melek-rû âb u gilden çıkmadan Âdem henüz

Çâh-ı Bâbil'de gözün Hârût'a sihr-âmûz idi (Ahmed Paşa - Onay, t.y.; s.236)

Ey melek yüzlü! Adem henüz su ve kilden çıkmadan senin gözün Bâbil kuyusunda Hârût'a sihir öğretiyordu. Aşağıdaki beyitte, dostun cadı gamzesi yine üstad durumundadır:

Sihr ta'lim eylemekde gamze-i câdû-yı dôst

Çâh-ı Babil'de eder Hârût-ı fettân ile bahs (Ahmed Paşa - Pala, 2011; s. 194)

Dostun cadı gamzesi Babil kuyusunda fitneci Hârût ile konuşarak sihir öğretmektedir.

2.1.3. Gözün Hârût'tan ve Diğer Büyücülerden Üstün Olması

Gözün Hârût'a üstadlık etmesi, onun daha üstün olduğunu gösterir. Hârût yıllar boyunca göze öğrencilik etse yeridir:

Yıllar kirek ol gamzega şagirdlik itse

Hârût ki üstâd-ı tılısmât-ı füsûndur (Lutfî; 37/3)

Büyü tılsımlarının üstadı olan Hârût yıllarca o göze öğrencilik yapsın, (yeridir). Gözün büyüsü çok kuvvetlidir. Büyücüler göz ile yarışamazlar. Onun bir bakışına sihirbaz ve cadıların binlercesinin dahi dayanacak gücü yoktur:

Cânândur ol siyâh u müşgîn gîsû

Kim zühdi ider imâm-ı mihrâb-ı ebrû

Bir nazrasına tahammül itmez çeşmün

Sad sâhir-i Bâbil ü hezârân câdû (Vahyî; 27. Rubai)

O misk kokulu siyah saçlı sevgilidir ki zühdü kaş mihrabının imamı yapar. (Onun) gözünün bir bakışına yüz Bâbil sihirbazı ve binlerce cadı (dahi) dayanamaz. Göz öyle bir sihirbazdır ki yaptığı sihirlerin sayısı bütün sihirbazların sihrinden daha fazladır. Bunu duyan Hârût utancından yerin dibine geçmiştir:

Gözün sihri kamu sehhâr sihrinden füzûn olmış

Anı Hârût işitmiş yire geçmiş ser-nigûn olmış (Zâtî; G, 602/1)

Gözünün sihri bütün sihirbazların sihrinden fazla olmuş. Bunu duyan Hârût yere geçip baş aşağı olmuş. Sevgilinin dudaklarından söz çıkmasa da onun gözleri öyle bir konuşur ki, etkisinde kalan Hârût adeta dilsiz olur:

Olsa da hâmûş la'l-i işve-perdâzın senin

Lâl eder Hârûtu çeşmân-ı sühan-sâzın senin (Nedîm; G, 71/1)

Senin işveli la'l (dudağın) suskun olsa da konuşan gözlerin Hârût'u dilsiz eder. Hârût ile Mârût karı ile kocanın arasını ayıran, insanları birbirine düşüren büyülerinden dolayı iki fitnecidir; ancak sevgilinin gözü fitnecilikte Hârût ile Mârût'u geçmiştir. Çünkü aşıkları birbirine düşüren o gözler tüm dünyayı karıştırmıştır:

Gözlerün Hârût ile Mârûtdan fettandur

Gamzen âfetdür cihânda ibn-i asferden begüm (Zaifî; G, 217/6)

Beyim! (Senin) gözlerin Hârût ile Mârût'tan (daha) fitneci, yan bakışın dünyada ibn-i asferden (daha) afettir.

2.1.4. Hârût'un Bâbil'de Göz Fitnesini Uyarması

"Sevgilinin genel güzelliği, görünümü, beni, yüzü, yanağı, saçı, kaşı, gözü, bakışları, boyu, yürüyüşü vs. hepsi âşık için birer fitne, belâ kaynağıdır" (aktaran: Eyduran, 2010; s. 182). Göz, yaptığı büyülerle, baygın ve büyüleyici bakışlarıya aşıkları fitneye salan bir fitnecidir. Uykusundan yeni uyanmış sevgilinin mahmur gözünün büyüleyiciliği o kadar tehlikeli bir fitnedir ki Hârût adlı büyücü, kendisi de büyüleriyle bir fitneci olduğu halde, Bâbil şehrindeki insanları bu fitneden koruyabilmek için uyarır:

Bir fitne kim onu Hârût uyardı Bâbil'de

Siyâh gözlerinin hâb-ı ârâmîdesidir (Nedîm; G, 27/3)

Uykusunu almış siyah gözlerinin fitnesi Hârût (tarafından) Bâbil'de uyarıldı.

2.1.5. Gözün Bâbil Kuyusuna Benzemesi

Gözün başlı başına büyücü olduğu gibi gözbebeğinin büyücü ve gözün de gözbebeği büyücüsünün içine düştüğü kuyu olarak hayal edildiği beyitler de vardır:

İstese bir demde eyler dehri Hârûtî-sitân

Dîde-i ᶜayn çâh-ı Bâbîl merdümân câdû mıdur (Sabîh; G, 126/11)

İstarse dünyayı bir anda Hârût ülkesine çevirebilecek olan (senin) gözlerin Bâbil kuyusu, gözbebeklerin de cadı mıdır? Aşağıdaki beyitte ise göz ile Bâbil kuyusu karşılaştırılmış, böylece bir anlamda göz Bâbil kuyusuna benzetilmiştir; çünkü yalnızca birbirine denk düşen unsurlar birbiriyle karşılaştırılabilir:

Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd

Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb (Nizâmî - Çatıkkaş, 2008; s. 161)

Ey kafir tabitalı! Saçın, Doğu burçlarına bedel (bir uzunluktadır). Ey aldatıcı cadı! Gözün Bâbil kuyusundan beterdir.

2.1.6. Gözlerin Sürmesinin Sihir Mürekkebine Benzemesi

Aşağıdaki beyitte göz Hârût'a, kirpik büyü kalemine, göz sürmesi ise büyü mürekkebine benzetilmiştir. Göz, kirpikleri sürme mürekkebine batırarak, yani gözlerini kırparak, aşıklara büyüler yapmaktadır. Böylece aşıkları tesir altına alan göz Hârût'a benzemektedir.

Her müjen Hârût-ı nâzın hâme-i efsûnıdır

Sürme-i çeşmin midâd-ı sihridir câdûların (Mehmed Şerîf; G, 95/2)

Her kirpiğin naz Hârût'unun efsunlu kalemidir. Gözünün sürmesi (ise) cadıların sihir mürekkebidir.

2.2. Çene/Zenahdan

Çene, divan şiirinde Hârût ile Mârût efsanesi bağlamında çoğunlukla Bâbil kuyusuna benzetilmiştir. Bununla beraber çenenin büyücü olarak karşımıza çıktığı da olur. Bazen şair, Bâbil kuyusu ile sevgilinin çene çukurunu karşılaştırır. Bâbil kuyuyusunun yerin dibine geçmesinin sebebi çene çukurunu görüp utanç içinde kalmasıdır. Bâbil kuyusu, çene çukuruna kul olsa yeridir.

2.2.1. Çenenin Bâbil Kuyusu Olması

Sevgilinin gümüş gibi beyaz olan çenesi Bâbil kuyusudur. Yüzünde sihrin merkezini taşıyan sevgilinin büyü yapması şaşılacak bir durum değildir:

İderse gözleri Hârût sihrini ne ᶜaceb

Anuñ ki sîm-i zenahdanı çâh-ı Bâbildür (Ahmedî; XLIII/3)

Gümüş çenesi Bâbil kuyusu (gibi) olan (sevgilinin) gözleri Hârût sihrini yaparsa buna şaşılır mı? Hâl (ben), Hârût olarak hayal edilince hâlin üzerinde bulunduğu çene de Bâbil kuyusu olarak hayal edilir:

Unutdurdı cihânda sihrini Hârût u Mârût'uñ

Şu hâlüñ kim zenahdân olmış aña Çâh-ı Bâbil hâ (Ravzî; 79/4)

Dünyada Hârût ile Mârût'un sihrini unutturan benine çenen Bâbil kuyusu olmuştur. Emrî'nin beytindeki hayal de Ravzî'nin beytindekine benzemektedir; ancak bu sefer Hârût'a benzetilen ben değil ayva tüyleridir:

Henüz ayagı tozıyla gelüpdür çâh-ı Bâbilden

Hat-ı sehhâr-ı dilber kim ˙zuhûr itdi zenahdândan (Emrî; 396/2)

Ayağı tozuyla Bâbil kuyusundan henüz gelen 'sevgilinin sihirbaz ayva tüyleri' çene üzerinde göründü. Aşağıdaki beyitte ise Hârût'a benzetilen saç iken Bâbil kuyusuna benzetilen yine çenedir:

Ser-i zülfüñ zenahuñda katı sehhâr ancak

Zenahuñdur çeh-i Bâbil ser-i zülfüñ câdû (Mostarlı Ziyâî; G, 380/5)

Saçının ucu çenende şiddetli bir büyücüdür. Çenen Bâbil kuyusu, saçının ucu ise (bir) cadıdır. Rakiplere kevser havuzu gibi olan çene, aşığa ise sanki Bâbil kuyusu gibidir:

Gayre 'ayn-ı havz-ı kevserdür zenâhdânun senün

Ey nigâh-ı fitne ammâ çâh-ı Bâbildür bana (Fasîh; G, 24/2)

Ey fitne bakışlı! Başkalarına Kevser Havuzu gibi olan çenen bana Bâbil kuyusu (gibidir). Aşağıdaki beyitte şair çeneyi Bâbil kuyusuna, saçı ise ebabil kuşunun kanadına benzetmiştir:

Gîsûnı diler zencîr dîvâne ki âkildür

Gîsûn per-i ebâbil enek çeh-i Bâbildür (Kadı Burhaneddin; G, 1302/1)

Deli, (aslında) akıllıdır. (Çünkü, kendisine) zincir (olarak) senin saçını ister. Senin saçın ebabil kanadı, çenen ise Bâbil kuyusudur. Bâbil kuyusu, bir azap kuyusudur. Hârût ile Mârût'un, işledikleri günahlara bir ceza olmak üzere baş aşağı asıldıkları Bâbil kuyusu içerisinde ferahlık veren su değil yürek burkan gözyaşları vardır. Sevgilinin Bâbil kuyusuna benzeyen çenesine düşen aşığın acı çekeceği, zorluklarla karşılaşacağı kesindir. Çene kuyusundan kurtulmak ise oldukça zor, hatta imkansızdır:

Zenahdânun senün cânâ nişândur çâh-ı Bâbilden

Düşelden ana gönlüm hiç halâs olmadı müşkilden (Azmizâde Mustafa Haletî; Müseddes 2V\2)

Ey can! senin çenen Bâbil kuyusundan bir alamettir. Gönlüm ona düştüğünden beri zorluktan hiç kurtulmadı. Aşağıdaki beyitte aşığı zindana yani kuyunun derinliklerine salan şeyin sevgilinin beni olduğu söylenmektedir. Kuyu ise tabi ki sevgilinin çenesidir. Çene üzerinde bulunan ben aşığı etkilemiş, onun gönlünü kendisi üzerinde hapsetmiştir. Böylece aşığın gönlü de tıpkı ben gibi sevgilinin çene çukuruna düşmüştür:

Zenahdânındadır ol çâh-ı Bâbil

Salıptır âşıkı zindâna halin (Nesîmî; G, 223/2)

O Bâbil kuyusu (senin) çenendedir. Benin aşığı (çene) zindan(ın)a salmıştır.

2.2.2. Çene Çukurunun Aşkından Bâbil Kuyusunun Kuruması

Çene çukuru Bâbil kuyusundan daha üstün bir konumdadır. Bu sebeple Bâbil kuyusu çeneye aşık olmuştur. Ancak ona ulaşma imkanı bulamayan Bâbil kuyusu, bu aşkla yanıp kavrulmuş, sonuç olarak kuruyup kalmıştır:

Şavkı-y-ıla lebüñüñ hâk oldı Âb-ı Hayvân

[C]Işkından eñegüñüñ kurıdı Çâh-ı Bâbil (Ahmedî; LIII/13)

Hayat suyu, dudağının arzusuyla toprak oldu. Bâbil kuyusu, çenenin aşkından kurudu.

2.2.3. Çenenin Sihir Yapması

Emrî'nin aşağıdaki beytinde çenenin sihir yaptığını görüyoruz. Hârût'un Bâbil kuyusunda asılı kalmasının sebebi, çenenin yaptığı bir büyüdür. Çenenin Bâbil kuyusuna benzetildiğini düşünürsek Hârût'un da aslında şairin gönlü olduğunu söyleyebiliriz. Çene, büyüleyici güzelliği ile gönlü tesiri altına almış, onu kendinde hapsetmiştir:

İtdi bir sihr o zekân ey leb-i la'l-i yâkût

Çeh-i Bâbîlde hemân asılı kaldı Hârût (Emrî; Mukatta'alar, 35)

Ey la'l ve yakut dudaklı! Senin çenen bir sihir yaptı, Hârût, hemen (o anda) Bâbil kuyusunda asılı kaldı.

2.2.4. Bâbil Kuyusunun ve Hârût'un Çeneden Utanıp Yere Geçmesi

Aşağıdaki beyitte sevgilinin çenesi ile Bâbil kuyusu birbirinin rakibi olarak karşımıza çıkıyor. Çeneyi, Bâbil kuyusu aleyhine birtakım işler çevirirken görüyoruz. Bunun sonucunda Bâbil kuyusu utanıp yerin yedi kat dibine geçiyor. Aslında kuyu, zaten yerin dibinde olan bir şeydir. Ancak kuyunun böyle olmasının sebebi, beyitte, sevgilinin çenesinden ya da çenenin kendisi hakkında söylediği şeylerden dolayı utanıp yere geçmesi olarak gösterilmiş, hüsn-i ta'lîl yapılmıştır:

Ne kuyı kazdı zenahdânı çeh içün ne didi

K'utanup geçdi yidi kat yire çâh-ı Bâbil (Emrî; 304/2)

(Sevgilinin) çenesi kuyu için ne dedi, (onun arkasından) ne kuyu(lar) kazdı da Bâbil kuyusu utanıp yedi kat yere geçti? Zâtî'nin beytinde ise çene, Bâbil kuyusu aleyhinde hiçbir şey yapmaz; ancak Bâbil kuyusu, çenenin vasıflarını işitip utancından yerin dibine geçer:

Sendeki çâh-ı zenahdânuñ işidüb vâşfını
Yire geçmişdür utanub çâh-ı Bâbil dôstum (Zâtî; G, 928/3)

Dostum! Bâbil kuyusu sendeki çene çukurunun vasfını işitip utanmış, yere geçmiştir. Çene çukuru, Hârût'un utançtan kuyuya girmesinin sebeplerinden biridir:

Bardı kara yerge uyalıp Bâbilî Hârût

Tâ zâhir uşol gamze vü çâh-ı zekan oldı (Lutfî; 282/3)

O gamze ve çene çene çukuru oraya çıkınca Bâbil'li Hârût utanıp kara yere vardı.

2.2.5. Hârût'un Bâbil Kuyusunu Göz Yaşı İle Doldurması

Hârût, Bâbil kuyusunda asılıdır. Dolayısıyla o kuyudan başka bir yeri göremez. Kuyuya ayaklarından asılmış olan Hârût, işlediği günahlardan dolayı kıyamete kadar Bâbil kuyusunda azap çekecektir. Mümkün olsaydı da Hârût azap kuyusundan başını kaldırıp sevgilinin kuyuya benzer çenesinin rahatlığını, safasını görseydi üzüntüsünden Bâbil kuyusunu gözyaşı ile doldururdu:

Safâ-yı çâh-ı zenahdân-ı yâri görse idi

İderdi eşk ile pür çâh-ı Bâbil'i Hârût (Sehâbî; G, 35/2)

Hârût, yerin çene çukurunun safasını görseydi Bâbil kuyusunu gözyaşı ile doldururdu.

2.2.6. Çeneye Bâbil Kuyusunun Kul Olması

Aşağıdaki beyitte Bâbil kuyusu, çeneye kul olmuş olarak karşımıza çıkmaktadır:

İ zülfün turrası perr-i ebâbil

Zenahdânuna kuldur çâh-ı Bâbil (Kadı Burhaneddin; G, 935/1)

Ey (sevgili)! Saçının perçemi ebabil kanadıdır. Bâbil kuyusu, senin çenene kuldur.

2.2.7. Çâh-ı Zenahdân

Burada çâh-ı zenahdan (çene çukuru) ile ilgili olan, ancak yukarıdaki alt başlıklardan birine girmeyen beyitlerden bazılarını paylaşacağız.

Çâh-ı zenahdan, aşığın gönlünün tutsak bulunduğu yerdir. Gönül Hârût, çene çukuru ise Bâbil kuyusudur:

Gönlümi çâh-ı zenahdânında yârüñ bend iden

Çâh-ı Bâbil içre efsûn okıyan câzû mıdur (Süheylî; G, 60/3)

Gönlümü yarin çene çukuruna bağlayan Bâbil kuyusu içinde efsun okuyan cadı mıdır? Hz. Yusuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılmasından dolayı aşağıdaki beyitte kuyu ile birlikte anılmıştır. Ancak Hz. Yusuf bu beyitte karşımıza sevgilinin aşıklarından biri olarak çıkmaktadır. Tabi ki bu, insanların zannıdır; çünkü kuyuda bulunan Yusuf-ı üftâde değil fitneci özelliği sebebiyle Hârût gibi olan bendir:

Sanırlar Yûsuf-ı üftâdedir çâh-ı zenâhdânda

Değildir lîk hâli fitneden Hârût olmuşdur (Esrâr Dede; G, 83/3)

(Sevgilinin) çene çukurundakini aşk düşkünü Yûsuf sanırlar. Değildir, ancak (sevgilinin çene çukurunda bulunan) beni fitneden Hârût olmuştur. Aşığı çılgına çeviren ben, sevgilinin Bâbil kuyusuna benzeyen çene çukurunda bulunduğu için Hârût'a benzemektedir. Bu yüzden ben, bir sihirbazdır. Aşık, sevgilinin beninin kendisini çılgına çevireceğini çok iyi bilmektedir:

Hârût tig eger sihr ile kılmas meni şeydâ

Hâlıng niter ol çâh-ı zenahdân arasında (Lutfî; 260/5)

O çene çukuru arasındaki 'ben'in Hârût gibi sihirle beni çılgına çevirmez de ne yapar? Çene çukurunda bulunan bir diğer şey de sevgilinin ayva tüyleridir. Ayva tüyleri, Bâbil kuyusuna benzeyen çene çukurunda bulundukları için gönülleri büyüleme özelliğine sahiptir. Divan şiirinde ayva tüyleriyle kaplı olan yüz mushafa benzetilmektedir, çünkü ayva tüyleri beyaz bir sayfaya benzeyen yanağın üzerinde yazı gibi durmaktadır. Çene üzerinde bulunan ayva tüyleri de yazıya benzemektedir; ancak bu yazı mushaf değil büyü vefkidir:

Hattun gelüp zuhûra âşüfte olsa diller

Ol çâh-ı gabgab içre çün sihr-i Bâbil olsa (Azmizâde Haletî; G, 768/3)

Ayva tüylerin görünüp o çene çukuru içindeki Bâbil sihrinden dolayı gönüller perişan olsa. Çâh-ı Nahşeb, günümüzdeki Karaşi şehrinde bulunan bir kuyudur. Rivayete göre "eskiden burada yaşayan İbn Mukannâ (İbn Muknî) adlı bir hakîm, geceleri bu şehirde kuyudan sihirle bir ay çıkarırmış. Ay battıktan sonra görünen bu ay, dört fersahlık mesâfeyi aydınlatırmış. Bu aya Mâh-ı Siyâm da denirmiş" (Pala; 2011, s. 97). Görülüyor ki çâh-ı Nahşeb parlak olması yönüyle divan şiirinde yerini almaktadır. Hem çâh-ı Nahşeb hem de çâh-ı Bâbil sihir ile ilgilidir. Bu sebeple sözkonusu iki kuyu aynı beyitte kullanılmıştır. İki kuyunun birbirine benzediği bir diğer özellik de parlak olmalarıdır; ancak çene çukuru, Bâbil ve Nahşeb kuyularından daha parlaktır:

Çâh-ı Bâbil çâh-ı Nahşeb'den be-dîdâr olmadı

Ol senün çâh-ı zenahdânunda olan âb u tâb (Azmizâde Haletî; G, 59/2)

O senin çene çukurunda olan parlaklık Bâbil ve Nahşeb kuyularında (bile) görülmedi. Aşağıdaki beyitte şair gördüğü şeyin ne olduğu konusunda kararsız kalmakta ve "Şu mu yoksa bu mu?" diye sormaktadır. Burada, çenenin naz ve yücelik gözlemevine, Bâbil kuyusuna ve Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuya benzetildiğini görmekteyiz:

Ol zenah mı yâ rasad-gâh-ı sipihr-i izz ü naz

Ya çah-ı Bâbil-sitân ya Yûsufa zindân mıdır (Hayâlî; Tecahül-i Arifeyn, Musammatlar/6)

O çene mi yoksa naz ve yücelik göğünün gözlemevi mi? Bâbil kuyusu mu yoksa Yusuf'un zindanı mı? Hârût, Zühre adlı kadını arzuladığı ve onun uğrunda günah işlediği için cezaya çarptırılıp Bâbil kuyusuna baş aşağı asılmıştır. Dolayısıyla Hârût'un azap çekmesinin sebebi kadın hevesidir. Şair, kadına heves etme konusunda bizi uyarmaktadır. Bize Hârût'un akıbetini göstermekte, böylece kadına heves etmenin sonunun azap olacağını söylemektedir:

Heves-i çâh-ı zekan eyleme kim Hârûtun

Fikr kıl niçün oluptur yeri çâh-ı Bâbil (Hüdayi-i Kadîm; K, 3/30)

Çene çukuruna heves etme de Hârût'un yerinin niçin Bâbil kuyusu olduğunu tefekkür et. Aşığın canı, Hz. Yusuf'un kuyuya atılması gibi sevgilinin çene çukuruna düşmüştür. Bu o kadar da şaşılacak bir durum değildir; çünkü kuyuya ilk düşen can değildir, orası Hârût ile Mârût'a da kuyu olmuştur:

Cân Yûsufı düşdiyse zenahdânuna nola

Hârût ile Marûta dahı ol ara çehdür (Kadı Burhaneddin; G, 1270/4)

Çenene can Yusuf'u düştüyse buna şaşılır mı? Orası Hârût ile Mârût'a da kuyu olmuştur.

2.3. Saç

Saç, sevgilinin üzerinde en çok durulan unsurlarındandır. "Klasik Türk Şiirinde sevgili için olmazsa olmaz unsurların başında saç gelmektedir. Sevgilinin güzelliğini büyük ölçüde sağlayan saçtır. Saç olmazsa güzellik olmaz. Saç insan vücudunun en üst noktasında bulunur ve ilk göze çarpan unsurdur. Bu bakımdan pek çok yönleriyle şiirlerde ele alınmıştır" (Şahin, 2011; s. 1853). Saç, şekline ve benzerlik ilişkisine göre divan şiirinde farklı isimlerle anılmıştır. "Güzellerin boyunlarına dolanan *gîsû*; sevgilinin belini kemer gibi sarıp kenar eyleyen *mûy*; omuza dökülen saçın yüzü kapatmaması için enseden bağlanan şekli olan *turra*; zincir gibi toprağa düşerek güzelin ayaklarına kadar uzanan veya dolunayı örten bulut gibi sevgilinin yüzü üzerinde bulunan *zülf*; kıvırcıklığı yönüyle zencilerin zırh şeklinde birbirine girmiş saçlarına benzeyen *zülf-i müselsel/kâkül*; kıvır kıvır olan *zülf-i müca''ad;* Türk kızlarının saç örgülerine benzeyen kıvrımlı ve karmakarışık *zülf-i mu'akkad,* şairlerin kullanım biçimlerine göre farklı ifade biçimleri kazanmıştır" (Tanyıldız, 2009; s. 958). Konumuzla alakalı beyitlerde saç için zülf ve gîsû isimleri kullanılır. Sevgilinin çene çukuruna uzanan saçları ayaklarından asılmış baş aşağı duran Hârût'a benzetilir. Saçın büyü yapımında kullanılması, onu büyüleyici yapmıştır. Saçın büyüsüne kapılan gönüller, onun büklümlerine takılıp kalırlar. Saç, perişan haliyle, her bir saç telinin ucundaki gönülleri birbirine geçirir ve fitneye sebep olur. Fitneciliği yönüyle o, Bâbil cadısına benzer. Bazen saç, çene kuyusunda bulunan ben Hârût'undan sihir öğrenen bir talebe olarak da karşımıza çıkar.

2.3.1. Saçın Hârût ve Mârût'a Benzemesi

Sevgilinin saçı, çenesine değmektedir. Şair bu manzarayı Hârût ile Mârût rivayetlerine göre hayal etmekte, böylece saçı Hârût çeneyi ise Bâbil kuyusu olarak düşünmektedir. Saçın ucu baş olarak düşünülmüştür, bu yüzden saç daima baş aşağı durur. Saçın büyü yapımında kullanılması ise onun sihirbaz olarak hayal edilmesine zemin oluşturmuştur:

Zülf-i sehhâruñ ki urmışdur zenah-dânuña yüz

San çeh-i Bâbilde Hârût asılubdur ser-nigûn (Edirneli Nazmî; 4923/3)

Çeneye yüz vuran sihirbaz saçın Bâbil'de baş aşağı asılan Hârût sanılsa (yeridir). Aşağıdaki beyitte de saçların büyücü özelliği ile karşılaşmaktayız. Saç vaktin Hârût'udur. Büyücüler, saça düğümler atarak büyü yaparlar. Bu düğümler, üzerine büyü yapılan kişiyi türlü yönlerden bağlar. Şairin bahtı uykudadır, dünya ona gülmez. Bu yüzden mutsuz şair, büyücü saçın bir kere de bahtının uykusunu bağlamasını diler ki mutluluğu yakalayabilsin:

Gîsûların ki sihr ile Hârût-ı vaktdür

Bir kerre hâb-ı bahtumı da bağlasa ne var (Azmizâde Haletî; G, 136/3)

Sihir ile zamanın Hârût'u olan saçların bir kere de bahtımın uykusunu bağlasa ne olur? Aynî saçı Mârût'a benzetmiş, o saçla çene çukuruna Hârût gibi baş aşağı asılmayı dilemiştir:

Beni Mârût-ı zülfünle zenahdânunda salsun cism

Olup Hârûtı ol çâhun nigûnsâr olduğum bildün (Aynî; G, 297/4)

(Sevgili) beni Mârût saçıyla çenesine salsın. (Benim) o kuyunun Hârût'u olup baş aşağı olduğumu bilsin.

2.3.2. Saçın Sihirli Olması, Sihir Yapması

Sevgili, güzelliği ile aşıkları büyülemektedir, bu yüzden güzelliğiyle bilinen cin kızları olan perilere benzetilmektedir. Sevgilinin saçlarının büyüleyici özelliği vardır; çünkü saç, büyüde kullanılan malzemelerden biridir. Aşığın perişan halli olması, perişan saçlardan dolayıdır. Saçın dağınıklığı, şairi de darmadağın etmiştir. Burada hatırlamamız gereken şey, sevgilinin her bir saç telinin ucunda aşığın parçalanmış gönlünden bir parça bulunması hayalidir. Bu yüzden saç dağıldıkça aşığın gönlü de dağılmaktadır.

Ey perî bilmem nasıl âşüfte-hâl etdin beni

Sihr-i Hârûtî meğer zülf-i perîşânındadır (Âsâf; G, 39/3)

Ey peri! Beni nasıl perişan halli ettin bilmiyorum. Hârût sihri senin saçlarında olsa gerek. Saç, Bâbil kuyusuna benzeyen çene çukuruna doğru uzandığı için Hârût'a benzetilmiş, büyücü olarak düşünülmüştür:

Zenah zindânına saldun ne sihr ider yine zülfün

Perîşân kılmasun hey di çeh-i Bâbil bile bizi (Kadı Burhaneddin; G, 632/4)

Çene çukuruna saldığın saçın yine ne sihirler eder? Sakın bizimle Bâbil kuyusunu perişan etmesin? Büyücüler, bazen saçlara boğumlar atarak büyü yaparlarmış. Hatta bir defasında Hz. Resulullah'a (sav) da bu şekilde bir büyü yapıldığı rivayet edilmiştir. Büyüye malzeme olarak kullanılan saç, divan şiirinde büyücü olarak hayal edilmiştir. Saçların büklümleri çengeldir ve bu çengellerin her birinde bir aşığın gönlü asılıdır. Binlerce aşığın gönlü sevgilinin saçlarındadır.

Aşıkların saç büklümlerine kurban olmasının sebebinin saçlardaki büyüleyicilik olduğunu düşünen şair soruyor:

Bend-i teshîre çeker bin dili bir ân içre

Bâbilistân mıdır hamları gîsûlarınıñ (Şeyhülislam Esad; G, 132/4)

Bin gönlü bir an içinde büyüleyici boğumlara çeken saçlarının büklümleri Bâbil ülkesi midir? Aşağıdaki beyitte ise saç tellerine asılan aşıkların gönlü değil Hârût'lardır. Divan şiirinde genellikle sevgilinin her saç telinde yalnızca bir aşığın gönlünün asılı olduğu hayal edilmişken aşağıdaki beyitte büyük bir mübalağa ile her saç telinde bin Hârût'un gönlünün asılı olduğu söylenmiştir. Sevgili bunu şüphesiz büyü ile yapmıştır. Ancak büyünün üstadı olan Hârût'u bile büyüleyen saç bu büyüyü kimden öğrenmiş olabilir ki? Şair bunu öğrenmek istiyor:

Seniñ her târ-ı zülfüñ kıldı biñ Hârût'u dil-beste

Bu sihri kimden ögrendiñ a kâfir kimdir üstâdıñ (Lebib; G, 84/2)

Senin her saç telin bin Hârût'un gönlünü bağladı. A kafir, bu sihri kimden öğrendin, üstadın kimdir? Muvakkitzâde Muhammed Pertev'in de buna benzer iki, Fitnat Hanım'ın ise bir beyti vardır:

Her şikencinde niçe sâhir-i Bâbil beste

Böyle bir zülf-i şiken-der-şikenüñ var senüñ (Muvakkitzâde Muhammed Pertev; G, CCCVIII/2)

Her kıvrımında nice Bâbil sihirbazı gizlidir. İşte senin böyle kıvrım kıvrım bir saçın var.

Bend iken her târ-ı zülfüñde hezârân câduvân

Bir tutulmazsın hele Bâbil'de câdûlarla sen (Muvakkitzâde Muhammed Pertev; G, CCCLXXII/2)

Saçının her telinde binlerce cadı asılı iken sen Bâbil'deki cadılarla bir tutulamazsın.

Sad hezârân fitne meftûn bir nigâh-ı şûhına

Bin dil-i Hârût beste her hâm-ı gîsûsına (Fitnat Hanım; G, 55/ 3)

Bir şuh bakışına yüz binlerce fitne meftundur. Her saç büklümüne (de) bin Hârût'un gönlü asılıdır.

Aşağıdaki beyitte de saç büyücü, çene Bâbil kuyusudur. Saç, kuvvetli bir sihirbazdır:

Ser-i zülfün zenahunda katı sehhâr ancak

Zenahundur çeh-i Bâbil ser-i zülfün câdû (Hasan Ziyâî; G, 380/5)

Saçının ucu çenende kuvvetli bir sihirbazdır. Çenen Bâbil kuyusudur, saçının ucu ise cadıdır.

2.3.3. Saçın 'Ben'den Sihir Öğrenmesi

Fasih Divanı'ndaki ikinci müseddesin tekrar eden son iki mısrası şu şekildedir:

Çâh-ı Bâbildür o hâl ile zenahdânun senün

Sihri andan ögrenür gîsû-yı fettânun senün (Fasîh; Müseddes, 2/I)

Senin çenen, o ben ile Bâbil kuyusudur. Senin fitneci saçın sihri ondan ('ben'den) öğrenir.

Beyitte çene çukuru Bâbil kuyusu, çene üzerindeki ben Hârût olarak düşünülmüştür. Sihir üstadı olan Hârût, yani sevgilinin beni, çeneye dek uzanan saça sihir öğretmiştir. Saçın fitneci olması ise onun büyücülüğünden dolayıdır.

2.4. Hâl/Ben ve Hat/Ayva Tüyleri

"Klâsik Türk Şiirinde çoğunlukla güzelin gözü, gamzesi, saçı, kakülü ve ayva tüyleri cadılık özelliklerine sahiptir" (Eyduran, 2010; s. 185). Ben ve ayva tüyleri, konumuz bağlamında çoğunlukla büyücü niteliğiyle beyitlerde geçmektedir. Ben ve ayva tüyleri renk olarak siyahtır. "Ayrıca fitnede bir siyahlık söz konusu olduğu için ben ile fitne arasında renk itibarıyla da ilgi kurulur" (Eyduran, 2010; s. 182). Büyünün de tıpkı fitne gibi nitelik olarak siyah olduğunu belirtmeliyiz. Ben ve ayva tüylerinin fitneci özelliği, büyücü özellikleriyle örtüşmektedir. Çünkü büyü, fitnenin bir sebebidir. Beyitlerde ben ve ayva tüyleri Hârût'a ya da şiddetli bir büyücüye benzetilmiştir.

Sevgilinin yüzünde bulunan ben, eğer Bâbil kuyusuna benzetilen çene çukurundaysa Hârût olarak düşünülür:

Sanırlar Yûsuf-ı üftâdedir çâh-ı zenâhdânda

Değildir lîk hâli fitneden Hârût olmuşdur (Esrâr Dede; G, 83/3)

(Sevgilinin) çene çukurundakini aşk düşkünü Yûsuf sanırlar. Değildir, ancak (sevgilinin çene çukurunda bulunan) beni fitneden Hârût olmuştur.

Seherde hâl-i zenehdânuña Hârût diyüb

Çi bülbül didiler çâh-ı zenehdânuñ içün (Edirneli Nazmî; 5200/4)

Seherde çenendeki bene Hârût deyip çene çukurun için "Ne bülbül" dediler. Kuşları avlayabilmek için tuzakların içine taneler konulur. Aşığı tuzağa düşürüp avlayan ben, tanelere benzetilir. Aşağıdaki beyitte tuzak Bâbil kuyusudur. Tuzağa konulan tane olan ben ise Hârût'a benzetilmiştir. Sevgilinin çenesinde bulunan bene heves eden aşık, Bâbil kuyusuna benzeyen çenenin zindanına düşer:

Zenahdânındadır ol çâh-ı Bâbil

Salıptır âşıkı zindâna halin (Nesîmî; G, 223/2)

O Bâbil kuyusu çenendedir. Benin aşığı zindana salmıştır. Ben, Hârût ile Mârût'tan daha üstün bir sihirbazdır:

Unutdurdı cihânda sihrini Hârût u Mârût'uñ

Şu hâlüñ kim zenahdân olmış aña Çâh-ı Bâbil hâ (Ravzî; 79/4)

Çenenin ona Bâbil kuyusu olduğu benin cihanda Hârût ile Mârût'un sihrini unutturdu. Hârût'un çene çukurunda asılı olması, benin ona yaptığı büyü sebebiyledir:

Çâh-ı zekanda asılu Hârût zülfüne

Bâbil füsûnın eyledi efsâne benlerün (Amrî; G, 62/4)

Efsane benlerin Bâbil sihrini yaptığı (için) Hârût çene çukurunda (senin) saçına asılmıştır. Büyücü ben ve ayva tüyleri fitneler çıkaran iki unsurdur. Bâbil'in büyülerle tesir altına alınmış olmasının sebebi onlardır. Bâbil onlardan kurtarılamamış, elde Yemen kalmıştır:

Fitneler îkâz eder yer yer hat u hâlün senün

Bâbili teshîre almış elde kalmışdır Yemen (Hafîd; G, 202/3)

Senin ayva tüyün ve benin yer yer fitneler uyandırır. (Ayva tüyün ve benin) Bâbil'i büyüsü altına almış, elde Yemen kalmıştır. Hz. Musa İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarmış, Rab'den emir almak için Tur Dağı'na çıkmıştır. Bu arada İsrailoğulları, Sâmirî adlı birinin önderliğinde, Mısır'dan getirdikleri altın eşyaları eritip bir buzağı heykeli yaparlar. Sâmirî: "İşte İsrailoğullarının Tanrı'sı budur; ancak Musa bunu unuttu da onu dağda arıyor." der. Altın buzağı heykeli o kadar ustalıkla yapılmıştır ki rüzgar estiğinde böğürme sesi çıkarır. Hz. Musa, Rab'den kavminin puta taptığı haberini alınca hışımla dağdan iner ve kardeşi Hz. Harun'un sakalından çekmeye, ondan hesap sormaya başlar. Sonra Sâmirî'ye döner ve bu günahı niçin yaptığını sorar. O da Cebrail'i vahiy getirirken gördüğünü, onun ayak bastığı topraktan bir avuç alıp bu heykeli yaptığını söyler. Bunun üzerine Hz. Musa buzağıyı parçalatır, Sâmirî'yi de lanetler. Sâmirî cüzam hastalığına kapılarak dünyadaki cezasını bulur. Sâmirî aslında bir sihirbaz değildir; ancak aşağıdaki beyitte böyle düşünülmüştür. Sevgilinin ayva tüyleri ile kaplı yanağı yazılı bir sayfaya benzetildiği için divan şiirinde bazen Kur'an sayfası olarak düşünülür; ancak Mesihî onu bir büyü sayfası olarak düşünmüş, bu yüzden ayva tüylerini Sâmirî sihrinin üstadına benzetmiştir. Sâmirî, sevgilinin ayva tüyleriyle kaplı yanak sayfasını üstad kabul edip ondan okumuş ve böylece büyü yapmayı öğrenmiştir. Ben, çene üzerinde olduğu için Bâbil sihirbazına, yani Hârût'a benzetilmiştir:

Ey ruhuñ üzre hatuñ üstâd-ı sihr-i sâmirî

Vey zenahdânuñda hâlüñ çâh-ı Bâbil sâhiri (Mesîhî; G, 280/1)

Ey yanağı üzerindeki ayva tüyleri Sâmirî sihri (olan)! Ve ey çenesindeki beni Bâbil kuyusu sihirbazı (olan)!

2.5. Kirpik/Müjgân

Göz, büyüleyici özelliği sebebiyle Hârût'a benzetilmektedir. Bu sebeple aşağıdaki beyitte göze 'Hârût-ı nâz' denilmektedir. Göz, büyü yapmak için bazı araç gereçlere ihtiyaç duyar. Kirpikler gözün büyü kalemleridir, sürme ise büyü mürekkebidir:

Her müjen Hârût-ı nâzın hâme-i efsûnıdır

Sürme-i çeşmin midâd-ı sihridir câdûların (Şeyhülislam Mehmed Şerif; G, 95/2)

Her kirpiğin naz Hârût'unun büyü kalemidir. Göz sürmen cadıların sihir mürekkebidir.

2.6. Gönül/Dil

Gönül, genellikle şairin yerine kullanılarak mecâz-ı mürsel yapılır. Şairin gönlü sevgilinin çene çukuruna düşmüş, Hârût olmuştur. Sevgilinin saçı, aşığın gönlünü çene çukuruna baş aşağı sarkıtan bir halattır. Yine saç, türlü büyülerle aşığın gönlünü bağlayan bir büyücüdür.

2.6.1. Gönlün Hârût ve Mârût'a Benzemesi

Şair, türlü türlü sanatlar gösterdiği için kendini şiir sanatının büyücüsü olarak görmekte, bu yüzden Hârût'a benzediğini düşünmektedir. Aşağıdaki beyitte gönül (dil), mecâz-ı mürsel yoluyla şair yerine kullanılmıştır:

Dilim sihr-âferîni Bâbilîdür fenn-i nazm içre

Zenahdân-ı hayâl-i dilberün çâh-ı ᶜamîkimdür (Nâtıkî; G, 117/2)

Gönlüm şiir sanatı içinde Bâbilli bir sihirbazdır. Dilberin çenesinin hayali (de benim) derin kuyumdur. Gönül, sevgilinin çenesinin derdine düşmüş azap çekmektedir. Bu açıdan Bâbil kuyusunda azap gören Hârût'a benzemektedir. Gönül ile saç arasındaki ilişki ise şu şekildedir: Sevgilinin her bir saç büklümünde bir aşığın gönlü asılıdır. Çeneye dek uzanan saçlar, aşığın gönlünü çene çukurunun içinde sallandırmaktadır. Böylece gönül, kuyuda ayaklarından asılmış vaziyette

bulunan Hârût gibidir. Hârût'un çâh-ı Bâbil'de azap çekmesi gibi gönül de sevgilinin çene çukuru içinde azap çekmektedir:

Derd ile Hârût oldı dil ol zekan ile zülfe âh

Bâbil ilinde cânına buldı ᶜazâb-ı çâhı çok (Aynî; G, 270/3)

Âh! O çene ve püskül derdi ile gönül Hârût olup Bâbil şehrinde canına çok kuyu azabı buldu. Aşağıdaki iki beyitte de gönül Hârût'a benzetilmiştir. Şair sevgiliden çene çukurunda Hârût gibi azap çeken çaresiz gönlüne merhamet etmesini istemektedir:

Göñül Hârût-veş çâh-ı zenahdânuñda kalmışdur

Şehâ lutf it ki ol bî-çâre zindânuñda kalmışdur (Sehâbî; G, 57/1)

Gönül Hârût gibi (senin) çene çukurunda kalmıştır. Ey Şâh! İyilik yap, çünkü o çaresiz zindanında kalmıştır. Aşığın çılgın gönlünü sevgilinin çene çukurunda görenler: "Bâbil kuyusundaki Hârût'a bakın!" derler:

Yâruñ zekanında dil-i şeydâmı gören dir

Hârût'a nazar eyle çeh-i Bâbil içinde (Sehâbî; G, 336/4)

Yarin çenesinde aşk çılgını gönlümü gören der: "Bâbil kuyusu içindeki Hârût'a bak." Aşağıdaki beyitte ise gönül Mârût'a benzetilmiştir. Aşığın gönlü sevgilinin saçının ucunda asılıdır. Saç ise çeneye uzanmaktadır. Böylece gönül, çene çukurunda baş aşağı sallanmaktadır. Şair, çene çukurunun azabına vakıf olduğu için hiç kimsenin kendisi gibi çene çukuruna düşmesini istemez:

Zenahdânında iy ᶜAynî gönül Mârûtı ol zülfün

Bu cân Hârûtı ol çâhun nigûnsâr olmasun kimse (Aynî; G, 421/7)

Ey Aynî! O zülfün gönül Mârût'u (sevgilinin) çenesindedir. Bu can Hârût'u (gibi) hiç kimse o kuyuya baş aşağı (asılı) olmasın.

2.6.2. Gönlün Çeneye Düşmesi

Yarin çenesi, aşığın gönlünü cezbedici bir özelliğe sahiptir. Ne yazık ki Bâbil kuyusuna benzeyen o çeneye düşen gönüller azaptan kurtulamamaktadır:

Zenahdânun senün cânâ nişândur çâh-ı Bâbilden

Düşelden ana gönlüm hiç halâs olmadı müşkilden

Dil-i bîmârumun hâlin ne hâcet sormaga ilden

Haberdâr olmak istersen eger hûn-âbe-i dilden

Nazar kıl her dem akan hûna cism-i dâg-dârumdan

Benüm her tâze dâğum kanlar aglar rûzgârumdan (Azmizâde Haletî; Müseddes, 2/5)

Ey can! Çenen, Bâbil kuyusundan bir işarettir. Gönlüm ona düştüğünden beri zorluktan hiç kurtulmadı. (...) Gönül, çene çukuruna düşüp hapsolmuştur. Aşık sorar: "Beni burada bağlayan şey Bâbil kuyusundaki cadının yaptığı büyüler midir?":

Göñlümi çâh-ı zenahdânında yârüñ bend iden

Çâh-ı Bâbil içre efsûn okıyan câzû mıdur (Süheylî; G, 60/3)

Gönlümü yarin çene çukuruna bağlayan Bâbil kuyusunda büyüler yapan cadı mıdır? Aşağıdaki beyitte ise şairin gönlünü sevgilinin çene çukurunda şiir okurken yakalıyoruz:

Çâh-ı zenahda gönlümi gördüm ki şi'r ohır

Bâbil kanı perr-i ebâbîle bayıla (Kadı Burhaneddin; G, 479/7)

Gönlümü çene çukurunda şiir okurken gördüm. Bâbil, ebabil kanadına üzülecek(miş), nerede?

2.6.3. Gönlün Büyülenmesi

Şarap kadehine büyü yapılmış, bu şaraptan içen aşığın gönlü büyülenmiştir:

Bâzîgerân-ı Kâbil'i câdû-veşân-ı Bâbil'i

Bî-hûş eder cân u dili efsûn okur peymâneye (Sümbülzade Vehbî; G, 229/3)

Kâbil'in dansözlerini, Bâbil cadılarını, can ve gönlü şarap kadehine efsun okuyup akılsız eder. Hârût ile Mârût'un cezaya çarptırılıp Bâbil kuyusuna asılmadan çok önce aşığın canı ve gönlü sevgilinin büyüleyici gözlerine maruz kalıp büyülenmiştir:

Çâh-ı Bâbil'de dahı Hârût u Mârût olmadın

Gözlerün sihriyile cân u gönül meshûr idi (Hamdullah Hamdi; 164/5)

Bâbil kuyusunda Hârût ve Mârût bile olmadan can ve gönül gözlerinin sihriyle büyülenmiş idi. Aşığın saçları büyüleyici özelliğe sahiptir ve gönülleri bağlar. Her saç kıvrımında bir aşığın gönlü asılıdır. Aşıkların gönüllerini büyülerle avlayan saç kıvrımları Bâbil'e benzetilmiştir:

Bend-i teshîre çeker bin dili bir ân içre

Bâbilistân mıdır hamları gîsûlarınıñ (Şeyhülislam Esad; G, 132/4)

Bin gönlü bir an içinde büyü bağlarına çeken saçının kıvrımları Bâbilistan mıdır?

2.7. Baş Aşağı Asılmak

Hârût ile Mârût, Allah'ın emirlerine karşı gelip günah işleyince Allah onları dünya azabı ile ahiret azabı arasında bir seçim yapmaları konusunda serbest bırakır. Onlar da ahiretin devamlı dünyanın ise geçici olmasından dolayı dünya azabını seçerler. Bunun üzerine Hârût ile Mârût ayaklarından asılmak suretiyle başaşağı olarak Bâbil kuyusunda sallandırılır. Kuyunun dibinde bir ateş yanmaktadır. İki melek, kıyamete dek burada azap çekip günahlarının karşılığını göreceklerdir. Şairler bu hikayeden yola çıkarak benzetme yoluyla çeşitli hayaller kurmuşlardır. Şimdi bu beyitleri inceleyeceğiz.

Tuba, "Sidrede bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır" (Pala; 2011, s. 459). Bu yüzden başaşağı asılmış Hârût'a ve başı üzerinde duran kaleme benzetilmiştir:

Tûbî-i cennet dürür ki dâim olur ser-nigûn

Sâhir-i Bâbildür asılmış yâhûd ber-ser kalem (Âşık Çelebi; K, 7/10)

Cennet Tuba'sı Bâbil sihirbazı ya da başı üzerindeki kalem gibi daima başaşağı durur. Aşağıdaki beyitte başaşağı duran kalem, başaşağı asılan Hârût'a benzetilmiştir:

Hidîvâ bir sözüm var onu dahı söyleyim bârî

Çü Hârût eylemişken ser-nigun kilki benân üzre (Nedîm; K, 6/44)

Ey Hidiv! Bir sözüm var. Kalemi parmaklar üzerinde başaşağı Hârût (gibi) yapmışken bari onu da söyleyim. Yetîm, ilim sahiplerinin hak ettiği karşılığı bulmaması sebebiyle makam sahiplerini hicvetmektedir. Makam sahipleri onca cahilliklerine rağmen rahat içinde yaşarken bilgililer türlü sıkıntılar içinde kıvranmakta, hayatı Hârût misali zillet kuyusunda baş aşağı geçmektedir:

Geçer Hârût-fen-i müdrik nigûn-ser çâh-ı zilletde

Ser-i gevsâle-veş bî-magz ehl-i câh u dânâdur (Yetîm; G, 53/2)

Makam sahipleri buzağı başı gibi beyinsizdir. Bilgilinin (hayatı) ise ilim sahibi Hârût gibi zillet kuyusunda başaşağı geçer. Sevgilinin kakülünün ucunda aşığın gönlü asılıdır. Kakül çeneye uzanmakta, aşığın gönlünü çene çukurunun içinde başaşağı sallandırmaktadır. Sevgilinin saçı misk gibi siyahtır. Misk gibi kokar. Aşığın çene çukurunda asılı olmasının sebebi, saçın bu sarhoş edici kokusudur:

Sini Mârût iden iy dil budur bu yaᶜni ol kâkül

Sini çâh-ı zenahdânda nigûnsâr eyleyen bû bu (Aynî; G, 407/2)

Ey gönül! Seni Mârût eden bu kaküldür. Seni çene çukurunda başaşağı eden koku bu. Hârût'un Bâbil kuyusunda başaşağı olmasının sebebi, gözün kendisinden üstün olmasından dolayı utanç duymasıdır:

Gözüñ sihri kamu sehhâr. sihrinden füzûn olmış

Anı Hârût işitmiş yire geçmiş ser-nigûn olmış (Zâtî; G, 602/1)

Gözünün sihri bütün sihirbazların sihrinden fazla olmuş. Bunu Hârût işitip (utancından) yere geçmiş, başaşağı olmuş.

2.8. Kalem ve Divit Takımı

Kalem Hârût, hokka ise Bâbil kuyusu gibidir. Bâbil kuyusu içinde gizli olan sihri açığa çıkaran kalem, kağıt üzerinde pek çok sihr-i helaller yazar. Şiirin büyüleyici olmasının sebebi bu kalemdir. Bazen kalemin büyüleyiciliği, içinde sevgiliye ait olan bir saç telinden gelir. Kalem, öyle bir büyücüdür ki Hârût ile Mârût'a sihir öğretir.

2.8.1. Kalemin ya da Divit Takımının Bâbil Kuyusuna Benzemesi

Şair, kalemini Bâbil kuyusuna, kalemin yazdıklarını ise Bâbil kuyusunun sihrine benzetmektedir. Kalemin yazdıkları şairin mucize sanatlı sözleridir:

Sihr itmede ihrâc-ı devâtum çeh-i Bâbil

Da'vî iderüm mu'cize-gûyâna salâdur (Hayrî; K, 11/44)

Divitimin yazdıkları Bâbil kuyusu gibi sihir yapmaktadır. Davam, mucize sözlülere bir meydan okumadır. Aşağıdaki beyitlerde de kalem, yazdıklarının sihirli mucizevî sözler olması hasebiyle Bâbil kuyusuna benzetilmiştir. Râmî'nin beytindeki "serdâb" kelimesi yer altı odası, izbe anlamındadır. Beyite göre şairin eseri sihirli olduğu için okuyanları büyülemektedir. Muhtemelen şairin kullandığı divitin çukuru Bâbil kuyusudur:

Sihr idersin nazm-ı rengînünde Râmî dâ'imâ

Çâh-ı Bâbildür meger var ise serdâb-ı devât (Râmî; G, 32/5)

(Ey) Râmî! Süslü nazmınla daima sihir yaparsın. Eğer divit takımının serdâbı varsa o Bâbil kuyusudur. Divit bir Bâbil kuyusu, kalem ise sihirbazdır. Bunlardan ortaya çıkan söz ise tabi ki sihirlidir:

Devâtım oldu çeh-i Bâbil ü sözüm efs'un

Füsûnger-i kalemim arz kıldı sihr-i helâl (Hayâlî; K, 10/21)

Divitim Bâbil kuyusu ve sözüm büyü olunca büyücü kalemim helal sihir sundu. Sözün sihirli olmasının sebebi, divitin Bâbil kuyusu olmasıdır:

Sihr-i lafz u nûr-ı maᶜnâdan devâtum dâ'imâ

Gâh çâh-ı Bâbil ü geh çâh-ı Nahşeb'dür hemân (Azmizâde Haletî; K, 12/38)

Sözün sihri ve mananın nurundan divitim daima ya Bâbil ya da Nahşeb kuyusudur. Divit Bâbil kuyusudur. Sihir, divitin içinde gizlenmiştir. Kalem, divitin içindeki sihri bulup çıkarır, nazma nakşeder:

Çâh-ı Bâbil'dir devâtım hâme-i çâlâk-dest

Sihr-i Hârût'u derûnunda anıñ pinhân bulur (Sümbülzade Vehbî; K, 18/39)

Divitim Bâbil kuyusudur. Kıvrak elli kalem, Hârût sihrini onun içinde gizlenmiş olarak bulur. Sihr-i helâl; güzel ve veciz söz anlamındadır. Şairin sihr-i helâl söylemesi şaşılacak bir durum değildir; zira onun kalemi ve diviti Hârût kuyusuna dil sürmekte, böylece ondan büyü öğrenmektedir. Yazdığı şeyler de bu yüzden büyüleyici olacaktır:

Çeh-i Hârûta devât ü kalemüm dil ursın

Ser-be-ser olsa kelâmum ne ‘acep sihr-i helâl (Gelibolulu Âlî; K, 4/26)

Divit ve kalemim Hârût kuyusuna dil sürünce sözlerimin baştan başa helal sihir olmasına şaşılır mı?

2.8.2. Kalemin Hârût'a Benzemesi

Aşağıdaki beyitte Bâbil sihirbazı olan Hârût'un kuyuya baş aşağı asılması, Cennet'te kökleri yukarıda ve dalları aşağıda olan Tuba ağacı ve başı üzerinde duran kalem arasında paralellik kurulmuştur:

Tûbî-i cennet dürür ki dâim olur ser-nigûn

Sâhir-i Bâbildür asılmış yâhûd ber-ser kalem (Âşık Çelebi; K, 7/10)

*Ya daima baş aşağı duran Cennet Tuba'sı, ya asılmış Bâbil sihirbazı, ya da başı üzerinde duran bir kalemdir.*Elde, yazı yazar durumdaki kalem, başı üzerinde durduğu için Bâbil kuyusunda baş aşağı asılmış olan Hârût'a benzemektedir:

Hidîvâ bir sözüm var onu dahı söyleyim bârî

Çü Hârût eylemişken ser-nigun kilki benân üzre (Nedîm; K, 6/44)

*Ey Hıdiv! (Sana) bir sözüm var. Kalemi parmaklar içinde baş aşağı duran Hârût (gibi) yapmışken onu da söyleyim bari.*Şair, şiir yolunda sihir yapan bir büyücüdür. Şairin kalemi mucize göstermeye kadirdir:

Es’adâ kâdir iken mu’cize Hârût-ı kalem

Râh-ı eş’ârda sihr etme büyük câhımdır (Şeyh Galîp; G, 70/5)

Ey Es'ad! Kalem Hârût'u mucizeye kadir iken şiir yolunda sihir yapmak (benim) büyük (bir) mevkimdir.

2.8.3. Kalemin Büyücü, Cadı Olması

Şair sihirli sözler söyleyebilmesini Bâbil kuyusu gibi büyü kaynağı olan divit kadar o kuyudan büyüyü çıkarıp ortaya koyan kaleme de borçludur. Kalem bir sihirbazdır; bu yönüyle Hârût'a benzetilir. Aşağıdaki beyitte Vehbî, kendisinin sihirli kalemini gören şair dostlarının Mârût gibi utançla kuyuya girdiklerini söylemekte, şiirleriyle övünmektedir:

Mârût gibi çâha girer şerm ile yârân

Vehbî'de olan hâme-i sehhârı görünce (Sümbülzade Vehbî; G, 223/5)

Vehbî'de olan sihirli kalemni görünce dostlar utançla Mârût gibi kuyuya girerler. Kalem, büyüleyici manayı Bâbil kuyusundan çıkarmakla görevlidir. Aşağıdaki beyitte mana zemzeme benzetilmiştir:

Çıkardı zemzem-i mânâyı çâh-ı Bâbil'den

Bu kilk-i sâhir-i mucîz hitâb-ı âlem-i âb (Şeyh Gâlip; G, 15/13)

Bu aciz bırakan ve su alemine hitap eden kalem sihirbazı mana zemzemini Bâbil kuyusundan çıkardı. Aşağıdaki beyitte de divit Bâbil kuyusu, kalem ise sihirbaz olarak ele alınmıştır:

Ey lisânuñ çü Kelîm ü kelimâtuñ mu'ciz

Vey devâtuñ çeh-i Bâbil ser-i kilküñ sahhâr (Mesîhî; K, 8/24)

Ey dili Kelîm ve kelimeleri mucize (olan)! Ve ey divitin Bâbil kuyusu ve kaleminin başı sihirbaz (olan)! Eskiden kamış kalemin içine saz konurmuş. Aşağıdaki beyitte kalemin sihirli sözler ortaya çıkarması, içindeki sazın Hârût'un saçı olmasından dolayı sihirle dolup taşmasına bağlanmıştır:

Sihr ü efsûn ile dolmuşdur derûnun ey kalem

Zülf-i Hârûtun demek mümkin ki nâl olmuş sana (Nedîm; G, 2/3)

Ey kalem! İçin sihir ve efsun ile dolmuştur. Demek ki Hârût zülfün sana kamış kalem içindeki saz olmuştur. Kalemin ortaya çıkardığı büyüler, sayfayı bir anda Hârûtistan'a çevirir:

Safha bir lahzada hârûtsitân oldu yine

Turfa efsûn okudu bu kalem-i câdû-fen (Nedîm; K, 2/3)

Bu cadı kalem yepyeni bir efsun okuyunca sayfa yine bir anda Hârûtistan oldu.

2.8.4. Kalemin Hârût ile Mârût'a Sihir Öğretmesi

Hokka, Bâbil kuyusudur. Şairin sürekli kalemini hokkaya daldırıp çıkarması, Bâbil kuyusunda baş aşağı asılı olan Hârût'la Mârût'a sihir öğretme isteğidir:

Kalemim çâh-ı devâtımda edip meşk-i füsûn

Sihri Hârût ile Mârût'a ederdim ta'lîm (Sümbülzade Vehbî; K, 16/32)

Kalemimle hokka çukurunda sihir alıştırması yaparak Hârût ile Mârût'a sihir öğretirdim.

2.9. Fahriye-i Şâirâne/Övünme

Şairler, Hârût ile Mârût hikayesini sevgilinin yüzünün unsurları etrafında kullanmaları yanında şairce övünme amaçlı da kullanmışlardır. Diğerlerinden üstün olduğunu iddia eden şair kendisini bir söz büyücüsü, kalemini Hârût, hokkasını Bâbil kuyusu, önündeki sayfayı Bâbilistân ya da Hârûtistân olarak hayal etmişlerdir. Aşağıdaki beyitte şairin mucize sözlerinden dolayı diviti sihirler ortaya çıkarmaktadır. Kendine güvenen şair diğerlerinden üstün olduğunu düşünür ve onlara meydan okur:

Sihr itmede ihrâc-ı devâtum çeh-i Bâbil

Da'vî iderüm mu'cize-gûyâna salâdur (Hayrî; K, 11/44)

Divitimin yazdıkları Bâbil kuyusu gibi sihir yapmaktadır. Davam, mucize sözlülere bir meydan okumadır. Şair kuvvetli bir büyücüdür. Onun büyüsü sâhirler üstadı Hârût'u bile tesir altına alır. Klasik şiirde sevgilinin saçları büyücü özelliğine sahiptir. Saç aynı zamanda bir tuzaktır. Sevgili, türlü hile ve tuzaklarla yakaladığı ya da büyüyle tesir altına aldığı aşıkların kalplerini saç büklümlerine asar. Her saç büklümünde bir aşığın kalbi vardır. Şair, aşağıdaki beyitte kendini sevgilinin yerine koyar. Bu sefer o, sözlerinin büyüsüyle Bâbilli Hârût'u tesir altına alıp saç büklümlerine asar:

Bir sâhirüm ki zülfüme Hârût-ı Bâbili

Ser-beste eylerüm şiken-i mekr ü âl ile (Hayrî; G, 187/2)

(Öyle) bir sihirbazım ki Bâbilli Hârût'u büklüm hilesi ve tuzağıyla saçıma asarım. Övünmesiyle ünlü şair Nef'î Hârût ile Mârût hikayesini de yine bu amaçla kullanmasını bilmiştir. Onun düşüncesi bir sihirbazdır. Büyünün fitne çıkarma vasıtası olması dolayısıyla büyü dükkanı da doğal olarak fitne çarşısında açılacaktır. Nef'î, eğer bu dükkanı açarsa, talep edildiğinde Hârût'a yıllarca sihir öğretebileceğini söylemektedir. Büyüyü insanlara öğreten meleğe sihir öğretmek övünmenin bir yönüdür; diğer yönü ise öğretimin, eğer talep edilirse, yıllarca olabileceğidir:

Nice yıl istese sihr ögretir Hârûta endîşem

Açınca çârsû-yı fitnede dükkân-ı sahhârî (Nef'î; K, 14/44)

Düşüncem fitne çarşısında dükkan açınca (eğer) isterse Hârût'a nice yıl sihir öğretir. Sâdık'ın beytinde de Nef'î'nin beytinde olduğu gibi düşünce büyücü özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Şairin hayali, feleği Süreyya kolyesi nüshasının muska bağı haline getirmiştir. Süreyya yıldızı, "gerdanlığa benzetilmesinden dolayı 'Ikd-ı Süreyya' şeklinde de kullanılır. Toplam yedi yıldızdan müteşekkirdir" (Pala, 2011; 415). Yıldızlar, nüsha, muska ve bağ büyüyle ilgili kavramlardır:

Benüm ol şâᶜir-i sâhir ki Hârût-ı hayâlümden

Felek taᶜvîz-i bend-i nüsha-i ᶜıkd-ı süreyyâdur (Sâdîk; K, 11/29)

Ben o sihirbaz şairim ki hayal Hârût'umdan felek Süreyya kolyesi nüshasının muska bağı olmuştur. Şairin şiiri, Bâbilli bir büyücü karıdır. Şairin şiiri, cadıları tesir altına alır; çünkü şiir, büyücü olmak bakımından cadılardan daha üstündür:

Olalı neffâse-i Bâbil-zemîn-i nazm-ı şûh

Ey Sabîh olmakdadur meshûr câdûlar bana (Sâbîh; G, 4/7)

Ey Sabîh! Şuh nazmın Bâbilli bir büyücü karı olduğundan beri cadılar bana büyülenmektedirler. Nazım, büyücü özelliğinden doayı Bâbil şehrine benzemektedir. Onun büyüleri,

Bâbil'i Hârûtistân yapmıştır. Şair, şiirlerinin okuyanları büyüleyecek kadar güzel olması sebebiyle övünmektedir:

İtmede Bâbîl-zemîn-i nazmı Hârûtî-sitân

Nükte-i efsûn me'âl-i tab^{c}-ın sihr-âsârumun (Sâbîh; G, 197/2)

Sihirli eserlerimin huyunun anlamı (olan) efsun nükteleri nazmın Bâbil'ini Hârûtistân yapmaktadır. Mârût'un kuyuya hapsedilmesinin sebebi, şairin yazdığı güzel şiirlerdir. Şiirin büyüsü Mârût'u tesir altına alıp kuyuya asmıştır. Tabi ki buradaki asıl üstünlük şiirin değil şairindir. O şair, maharetli biridir ve yazdıkları sebebiyle bir büyücüdür:

Füsûn-ı tab' ile Mârût'u çâha habs etdim

Benim o şâ'ir-i mâhir o münşî-i sehhâr (Sümbülzade Vehbî; K, 50/77)

Şiirinin büyüsüyle Mârût'u kuyuya hapseden o maharetli şair ve güzel üsluplu sihirbaz benim. Hz. Musa, Allah tarafından firavuna irşad vazifesiyle gönderilir. Firavun Musa'ya inanmaz ve belirli gün ve saatte, halka açık olacak şekilde Mısır'ın en büyük sihirbazları ile Musa'yı karşılaştırmak ister. Musa da teklifi kabul eder. O gün ve saat geldiğinde herkes toplanır. Musa önceliği sihirbazlara verir. Sihirbazlar, sihirle ellerindeki sopaları yılan gibi kıvrılıyormuş gibi gösterir. Musa önc endişe duyar; ancak gelen vahiy onu rahatlatır. Gördüğü şey, bir göz yanılmasından başka bir şey değildir. Musa da elindeki asayı yere bırakır. Asa bir anda ejdere dönüşür ve sihirbazların yılan gibi gözüken sopalarını birer birer yutar. Bunun sihirle yapılmasının imkansız olduğunu bilen sihirbazlar Musa'nın Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu anlarlar ve iman edip secdeye kapanırlar. Musa'nın asası Mısır'ın en büyük sihirbazlarının sopalarına üstün gelmiştir. Aşağıdaki beyitte Mârût bir yılana benzetilmiş. Bu yılan, büyüleyici bir beyan gücüne sahiptir. Sözleriyle insanları tesir altına alır. Onun dengi, olsa olsa Musa'nın ejderidir:

Beyân-ı sihr eder bir mâr-ı Mârûtî imiş gûyâ

Aña tev'emdir ancak ejder-i Mûsâ-yı 'Umrânî (Sümbülzade Vehbî; K, 5/5)

Güya sihirli beyâna sahip bir Mârût yılanıymış. Onun benzeri ancak Musa'nın ejderidir. Aşağıdaki beyitte şiirin incelikleri Bâbil sihrinin meşk etmesine sebep olmaktadır:

Görseydi nikât-ı şi'rüm ey dil

Meşk eyleye idi sihr-i Bâbil (Vahyî; K, 2/16)

Ey gönül! (Eğer) şiirimin inceliklerini görseydi Bâbil sihri meşk ederdi. Şair sevgiliye söz söylemekten acizdir; ancak bu, sadece sevgili karşısında olan bir durumdur. Yoksa şairin sözleri Hârût'u gökten indirecek kadar tesirlidir:

Dâ'iyem sihrüm bugün Hârût'ı gökten indürür

İlle bir söz söylemekde yokdur imkânum sana (Ahmed-i Dâ'î; G, 153/6)

Sana söz söyleme imkanım yoksa da (ben) Dâ'i'yim; (benim) sihrim Hârût'u bugün gökten indirir. Zühre, Hârût'la Mârût'un Bâbil'de rastladığı şuh kadındır. İki melek bu kadına sahip olmak istemişler, bu uğurda günah işlemişlerdir. Hârût'la Mârût'tan ism-i âzâmı öğrenen Zühre göğe çıkarken iki melek Bâbil kuyusuna baş aşağı asılmak suretiyle cezaya çarptırılmışlardır. Zühre göğe çıkınca bir yıldız olmuştur. Çobanyıldızı, Nâhid, Venüs ve Afrodit olarak da bilinir. Bu yıldız feleğin çalgıcısıdır. Zühre, Dâ'i'nin şiirlerini çengine dizmektedir. Böylece, büyüleyici ve insanları tesir altına alıcı müzikler çalan Zühre, bu özelliğe aslında Dâ'i'nin şiirlerinden dolayı sahiptir:

Felekde Zühre çengine düzerse Dâ'inün nazmın

Göreler sihr-i Hârût'ı benüm şi'r ü beyânumdan (Ahmed-i Dâ'î; G, 277/6)

Felekte Zühre Dâ'i'nin nazmını çeng (çalgısına) dizerse benim Hârût sihrimi şiir ve sözlerimden görsünler. Hârût, şairin düşmanıdır. Bunun sebebi şairin iyi şiirler yazması ve Hârût'un onu kıskanmasıdır. Eğer Hârût, şairin yeni sihr-i helâlini görse kesinlikle utançtan kuyuya girer:

Endahte-i çâh-ı hacâlet olur elbet

Hârût-ı adû görse bu nev-sihr-i halâli (Üsküdarlı Sırrî; K, 13/41)

Hârût düşmanı bu yeni sihr-i helali görse elbette utanç kuyusuna atılır.

2.10. Hârût'la Mârût'un Melek Olması

Hikayede melek olarak geçen Hârût ile Mârût, beyitlerde genellikle melek olarak değil de büyücü olarak geçer. Şairler bazen sevgiliyi ve sevgilinin saçlarını, gözlerini, benini, ayva tüylerini Hârût ve Mârût'a benzetmişlerdir. Bazen de övünmek için Hârût'tan ne kadar üstün olduklarını gösterme yoluna gitmişlerdir. Sevgili ile Hârût ve Mârût'un karşılaştırıldığı da olur. Hârût'la Mârût bazen sihir öğretici yönüyle karşımıza çıkar, bazen de onlara sevgili ya da şair sihir öğretir. Ancak Hârût'la Mârût melek olarak yalnızca birkaç beyitte karşımıza çıkar. Şairler, rivayeti olduğu gibi kullanmamışlar, onu hayalinde tekrardan oluşturmuşlar ve böylece orijinal beyitler yaratmışlardır.

Aşağıdaki beyitte Hârût ile Mârût'un aşık olup makamlarını Zühre'ye verdikleri anlatılmaktadır. İki melek için aşk, Allah katındaki makamdan daha üstündür; çünkü aşktan üstün makam yoktur. Tasavvufi derinliği olan bu beyitte Hârût ile Mârût Kur'an'daki ayete göre değil İsrailiyât kaynaklarındaki hikayeye göre anlatılmıştır. Divan şairlerinin neredeyse tümü (bizim tespit edebildiğimiz beyitlerin hepsi) İsrailiyat kaynaklarındaki hikayeden hareket eder.

Gör Hârût-Mârût neyidi Hazret'de ferişteyidi

Nasîbin ‘ışka aldurup makâmın Zühreye vire (Yûnus Emre; 307/3)

Gör, Hârût'la Mârût neydi? (Onlar) Allah (katında) melektiler. Nasiplerini aşka aldırıp makamlarını Zühre'ye verdiler. Hârût'la Mârût aşk için yere indi; ancak hedefleri ilahi aşk iken onlar beşeri aşka takıldılar. Böylece Allah'ı unuttular:

Gökdeki Hârût-Mârût ‘ışk içün indi yire

Zühre yüzin göricek unıtdı Rahmân'ını (Yûnus Emre; 398/6)

Gökteki Hârût'la Mârût aşk için yere indi. Zühre'nin yüzünü görünce Rahmân'ını unuttu.

Melek olsañ da ider başuñı âhır aşağa
Çeh-i Bâbil olamaz sihrine çarhuñ çölmek (Zâtî; G, 724/2)

Bâbil kuyusu, feleğin sihrine çömlek olamaz. Melek de olsan sonunda başını aşağıya çevirir.

2.11. Diğer Beyitler

Bu bölümde, yukarıdaki başlıklardan biri altında inceleyemediğimiz beyitlere yer vereceğiz. Aşağıdaki beyitte Şeyh Gâlip hiçbir şeyin neye kayıtsız kalmadığını anlatır:

Sihr-i Hârûtdan etmiş dem-i Îsâ’ya rasad

Yerde gökde ne var olmadı bîgâne-i ney (Şeyh Galîp; G, 304/3)

Hârût sihrinden İsa'nın nefesine gözlem yapmış. Yerde ve gökte ne varsa neye bigane kalmadı. Kahır, dert, tasa, üzüntü insanı düşürdükçe düşürür, insana azap eder. Kahır içindeki bir insan düşkünlük kuyusunda azap çeken Hârût'a benzetilmiştir:

Dest-i kahrı degmesün bir kimseye billâh ki

İbtilâ çâhına düşmiş olda bir Hârût olur (İsmail Hakkı; G, 95/4)

Kahır eli bir kimseye değmesin. (Eğer değerse) Billahi (o kişi) düşkünlük kuyusuna düşüp orada bir Hârût olur.

Fırât-i pâk tek Bâbil diyârına kadem basdın

Burûc-i zühresinde oldu ol Hârût zindânı (Fuzûlî; K, 26/16)

Berrak Fırat nehri gibi Bâbil diyarına ayak bastın. O Hârût zindanı Zühre burcunda oldu.

Bülendî, minnet altında kalmamak için cahilin hiçbir yardımını istemediğini aşağıdaki beyitte çok güzel anlatmaktadır:

Üftâde-i kâ'r-ı çâh-ı Bâbil olsam

Minnet-keş-i rîsmân-ı nâ-dân olmam (Bülendî - Çatıkkaş, 2008; s. 161)

Bâbil kuyusunun dibinin aşk düşkünü olsam (bile) cahilin ipine minnet çeken olmam.

Zekanın çâhı ne sâhir durur ey Zühre-cebîn

Ki suya iltür ü susuz getirir Hârût'u (Nizâmî - Çatıkaş, 2008; s. 66)

Ey Zühre alınlı! Çenenin kuyusu öyle bir sihirbazdır ki Hârût'u suya götürüp susuz getirir.

Sonuç

Hârût'la Mârût divan şiirinde genellikle İsrailiyat kaynaklarındaki hikaye bağlamında geçmektedir. Şairler hikayeyi bir kalıp olarak kabul etmişler, sevgilinin güzellik unsurlarını bu kalıba uygun şekilde birbiriyle ilişkilendirmişler, hikaye ile paralellikler kurmuşlardır. Bazen şairler şiirlerinin büyüleyiciliği dolayısıyla kendilerini ya da kalemlerini Hârût, divit takımını Bâbil kuyusu, yazı kağıdını Bâbil, şiirlerini ise büyü olarak kabul etmişlerdir. Hikayenin büyü temelli olması beyitlere de yansımıştır. Hârût ile Mârût hikayesinin geçtiği beyitlerde anlatılmak istenen temel şey sevgilinin ya da şiirin büyüleyiciliğidir. Hârût ile Mârût genellikle büyücü, nadiren melek olarak geçer. Hârût ismi çok sık kullanılırken Mârût ve Zühre ismi yalnızca birkaç beyitte geçer. Hârût ile Mârût'un Bâbil kuyusundan çıktığı görülmez. Bâbil şehri daima büyü ile beyitlere konu olur; bunun sebebi Hârût ile Mârût hikayesidir. Hikaye şairlerce çok az kullanılmıştır; divanlarda bu hikayeyle ilgili beyitler ya birkaç tanedir ya da hiç yoktur. Yine de şiirlerinde Hârût ile Mârût'a yer veren şairler bu hikayeden renkli hayaller kurmayı, sanatlı, orijinal ve büyüleyici özelliğiyle okuyanları tesir altına alan beyitler ortaya çıkarmayı başarmışlardır. Şairlerin beyitlerinde bu hikayeyi kullanmalarındaki temel amaç beyitleri güzelleştirmek, söz sanatlarına zemin hazırlamak, şiirselliği arttırmak ve zevkli bir söyleyiş yakalamaktır.

KAYNAKÇA

AÇIL, Berat; Sırrı Râhile Hanım ve Divanı, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, 2005

AKARSU, Kâmil; Za'ifi Divanı Metin Tahlil ve Sistematik Endeks, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Ayten Akmandor, Ankara, 1989

AKDEMİR, Yaşar; Ravzî Divanı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10603,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

AKDOĞAN, Yaşar; Ahmedî Dîvân, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

AKKUŞ, Metin; Nef'î Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993

AKSOY, Fatma Yaşar; 'Ayntâblı 'Âynî Efendi Dîvân, (Hayatı, Eserleri, Türkçe Dîvân, Farsça Dîvânçe ve Sâkî-nâme (Tenkidli) Metni), (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Cihan Okuyucu, Kayseri, 1997

AKTAŞ, Ali; Yetîm Dîvânı (İnceleme-Metin), (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Cem Dilçin, Ankara, 1996

ALICI, Lütfi; Azmizâde Mustafa Haletî Divânı I, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Ümit Tokatlı (Yrd. Doç.), TC Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri, 1992

ALTUN, Kudret; Gelibolulu Mustafa Ali ve Divanı, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Tezi Yöneten: Ali Alparslan, İstanbul, 1989

ARI, Ahmet; Sâkıb Dede ve Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10646,sakibdededivanimetinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

ATEŞ, Süleyman; Yüce Kurân'ın Çağdaş Tefsiri, 1. Cild, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988

AYAN, Hüseyin; Nesîmî Dîvanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990

AYDEMİR, Yaşar; ÇELTİK, Halil; Meşhurî Divanı (Tenkitli Metin), http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78385/meshuri-divani.html (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

BAYAK, Cemal; Sehâbî Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

BEKTAŞ, Ekrem; Muvakkit-zâde Muhammed Pertev

Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10630,muvakkitzade-pertevpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

BİLMEN, Ömer Nasuhi; Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, Akçağ Yayınları, 1. Cilt, Ankara, 1991

CEYLAN, Ömür; Âsaf (Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa) Hayatı Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Transkripsiyonlu Metni, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Kaşif Yılmaz, Edirne 1994

ÇABUKEL (DEMİRKOL), Hatice; Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Lütfi Alıcı, Kahramanmaraş, 2003

ÇALIK TAÇALAN, Nebahat; Tayyâr (Mahmud) Paşa Hayatı Edebî Şahsiyeti Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Kâşif Yılmaz, Edirne, 1998

ÇATIKKAŞ, Atâ; Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü, 1. Cilt, Sütun Yayınları, istanbul, 2008

ÇATIKKAŞ, Atâ; Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü, 2. Cilt, Sütun Yayınları, istanbul, 2008

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; Amrî Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979

DEMİRCİ, Kürşat; "Hârût ve Mârût" maddesi (s. 262-264), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 16, İstanbul, 1997

DİKMEN, Hamit; Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Hasibe Mazıoğlu, Ankara, 1991

DOĞAN, Muhammet Nur; Lale Devri Şairi Şeyhülislam Esad ve Divanı, M.E.B. Yayınları, 1997.

EFLATUN, Muvaffak; Feyzî-i Kefevî Dîvânı: Tahlil-Metin, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Ahmet Mermer: Ankara, 2003

EREN, Abdullah; Çankırılı İbrahim Hurrem Dîvânı, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Ahmet Hilmi İmamoğlu, Trabzon, 1999

EREN, Abdullah, Mehmed Sıdkî Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10625,mehmed-sidki-divanipdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

ERGİN, Muharrem; Kadı Burhaneddin Divanı, İstanbul, 1981

EROĞLU, Süleyman; Sadîk Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Coşkun Ak, Bursa, 1998

EYDURAN, Aysun; Klâsik Türk Edebiyatında Bir Güzellik Unsuru Olarak Hâl/Şâme, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer 2010, p. 177-207, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, Doi Number : http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies/.1511, Ankara, Turkey

Fahruddin er-Râzî; Tefsîr-i Kebîr, 3. Cilt, Tercüme: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1988

Fuzûlî Dîvânı; Hazırlayanlar: Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Süheyl Beken, Müjgan Cunbur, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997

GÖKALP, Halûk; Faîhî Divanı (İnceleme-Metin), (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: İ. Çetin Derdiyok, Adana, 2001

GÜRGENDERELİ, Müberra; Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Snatı ve Divanı (İnceleme-Metin), TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2002

HAMAMİ, Erdal; Râmî Divanı, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2001

HANÇERLİOĞLU, Filiz; Âşık Çelebi Divanı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Tez Danışmanı: Cemal Kurnaz, Ankara, 1988

HARMANCI, Esat; Süheylî Divan, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78401/suheyli-divani.html, (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

Hazrat-ü Mevlânâ eş-Şeyh Mahmud en-Nakşibendî el-Müceddidî el-Hâlidî el-Ûfî; Rûhu'l-Furkân Tefsiri, Ahıska Yayınevi, Cild 1, 5. Baskı, İstanbul, 2013

HORATA, Osman; Esrar Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1998

İbn Kesîr; Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, Çağrı Yayınları, 2. Cilt, Çevirenler: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul, 1984

İmam Taberi; Taberi Tefsiri, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sâbûnî, Salih Ahmed Rıza, Tercüme: Mehmet Keskin, Milli Gazete, Ümit Yayıncılık, 1. Cilt, İstanbul, 1995

İPEKTEN, Halûk; Nâ'ilî-i Kadîm Dîvânı (Edisyon Kritik), İstanbul, 1970

İslam Ansiklopedisi "Harut ve Marut" maddesi (yazarı yok), 5/1. Cilt, M.E.B. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997

KAHRAMAN, Asiye; İshak-zâde Zuhûrî Dîvâni İnceleme-Metin, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Semra Tunç, Konya 2002

KALKIŞIM, Muhsin; Şeyh Gâlip Dîvânı, http://e.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0"(Erişim Tarihi: 29/04/2015)

KARAAĞAÇ, Günay; Lutfî Divanı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları, Ankara, 1997

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal; Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1. Basım, 1969

KARAKAŞ, Zehra; Dîvânçe-i Kesbî Transkripsiyonlu Metin Sözlük - İndeks, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Cevdet Dadaş, Kütahya, 2000

KARAMAN, Ahmet; Nâmî'nin Hüsn-i Mecâzî Adlı Divanı, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Hikmet Feridun Güven, Afyon, 2000

KARAMAN, Hayreddin; ÇAĞRICI, Mustafa; DÖNMEZ, İbrahim Kafi; GÜMÜŞ, Sadreddin; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 1. Cilt, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006

Konyalı Mehmed Vehbi; Hülâsat'ül Beyân, Üçdal Neşriyat, 1. Cilt, 4. Baskı, İstanbul, t.y.

KUTLAR; Fatma Sabiha; Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Dîvân, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10592,arpaeminizade-samipdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

LEVEND, Agah Sırrı; Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1984

MACİT, Muhsin; Nedîm Divânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10635,nedim-divanipdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

MENGİ, Mine; Mesihi Divanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, 1995

ONAY, Ahmet Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Ankara, 1992

ONAY, Ahmet Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yayınları, hazırlayan: Cemal Kurnaz, 4. Baskı, t.y.

ÖZDİNGİŞ, Vicdan; Sabîh Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni, Doktora Tezi, I. Cilt, Tez Danışmanı: Gönül Ayan, Konya, 1998

ÖZER, Sait; Nâtıkî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Mehmet Arslan, Sivas, 2006

ÖZKAN, Şenay; 18. Yüzyıl Şairi Hafid'in Divanı'nın Transkripsiyonlu Karşılaştırmalı Metni, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Kaşif Yılmaz, Edirne, 2003

ÖZMEN, Mehmet; Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin-Gramer-Tıpkıbasım), 1. Cilt, TDK Yayınları, Ankara, 2001

ÖZYILDIRIM, Ali Emre; Hamdullah Hamdî Divanı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10616,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

ÖZYILMAZ, Halime; Üsküdarlı Sırrî Hayatı Eserleri Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Mustafa Çıpan, Konya, 1995

PALA, İskender; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 20. Baskı, 2011

Sâbûnî; Safvetü't-Tefâsîr, 1. Cilt, Tercüme ve Tahric: Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2014

SAK, Vesile; Nâzım (İstanbullu) Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Gönül Ayan, Konya, 1994

SARAÇ, M. A. Yekta; Emrî ve Divanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Ali Alparslan, İstanbul, 1991

Seyyid Kutup, Fi Zılâli'l-Kur'ân, Hikmet Yayınevi, Cilt 1, İstanbul, 1991

ŞAHİN, Kürşat Şamil; Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p. 1851-1867, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, Doi Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2246, Ankara, Turkey

ŞENER, Hasan; Hayrî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Dîvânı'nın Tenkitli Metni), Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Zülfü Güler, Elazığ, 1999

TALAN DEMİRCİ, Jale; Kişverî Dîvânı, Doktora Tezi (İnceleme-Metin-İndeks), Tez Danışmanı: Mustafa Canpolat, Ankara, 1994

TANYILDIZ, Ahmet; Sevgilide Güzellik Unsuru Olarak Saç, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2 Winter 2009, p. 943-960, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, Doi Number: http://dx.doi.org/10 HYPERLINK "http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.657".7827/TurkishStudies.657, Ankara, Turkey

TARLAN, Ali Nihad; Hayâlî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992

TARLAN, Ali Nihad; Necâti Beg Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992

TARLAN, Ali Nihat; Zati Divanı (Cilt: 1,2,3), Hazırlayanlar: A. N. Tarlan, M. Çavuşoğlu, M. A. Tanyeri, İstanbul Üniversiyesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968

TAŞ, Hakan; Vahyî Divanı ve İncelenmesi

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10659,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

TATCI, Mustafa; Yûnus Emre Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

TAVUKÇU, Orhan Kemâl; Dede Ömer Rûşenî Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni, http://ekitap.kulturturiz.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

TOPARLI, Recep; Harezmli Hâfız'ın Divanı, TDK Yayınları, Ankara, 1998

TUĞLUK, İbrahim Halil; Lâ-mekânî Şeyh Hüseyin Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Cemal Kurnaz, Ankara, 2001

ÜST, Sibel; Edirneli Nazmî Dîvânı (İnceleme-Metin), http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78367/edirneli-nazmi-divani.html (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

YAĞCI, Ömer Gökhan; Mehmed Şerif Efendi Divanı (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Muhittin Eliaçık, Kırıkkale, 2006

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili, Cilt 1, Zaman Kitap, İstanbul, t.y.

YEKBAŞ, Hakan; Hüdâyî-i Kadîm Dîvânı (Edisyon Kritik-Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Ahmet Ölmez, Sivas, 2005

YENİKALE, Ahmet; Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 29/04/2015)

YILDIRIM, Ali; İshak Çelebi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Edisyon Kritiği), (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Sabahattin Küçük, Elazığ, 1991

YILDIRIM, Celal; İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Cilt 1, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1986

YORULMAZ, Hüseyin; Koca Râgıp Paşa Dîvânı (Araştırma ve Metin), Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Kemal Yavuz, İstanbul, 1989

YURTSEVER, Murat; İsmail Hakkî Dîvânı (İnceleme-Metin), Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Mustafa Kara, Bursa, 1990

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

ASLAN, M., Divan Şiirinde Hârût İle Mârût, ***Turkish Studies*** - *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 485-516, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8274, ANKARA-TURKEY